

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské / kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

David Fridrich

Smrt optikou křesťanství a pohledem „Antikrista“ – Friedricha
Nietzscheho

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Olga Nytrová

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor / Combined (Part time)
2009 – 2012

BACHELOR THESIS

David Fridrich

The Death from the perspective of Christianity and from the
viewpoint of Friedrich Nietzsche, The „Antichrist“

Prague 2010

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Olga Nytrová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V..... dne .....

Jméno autora.....

Poděkování

Chtěl bych poděkovat PhDr. Olze Nytrové za zpětnou vazbu při shromažďování informací, za cenné rady a především za celkové vedení mé práce.

Anotace

Práce je rozdělena na tři části. V první se věnuje pomoci a službě umírajícím, které v plnosti rozvíjí vztah člověka a Boha. Ve druhé je smrt zkoumána z perspektivy tajemství zjeveného vykupující smrtí Ježíše Krista, kterou zasazuje do teologického kontextu. Téma smrti je zde pojednáváno ve víře v život věčný, který nám byl darován vykupitelskou smrtí Ježíše Krista. Třetí část představuje základní myšlenky Nietzscheho filosofie. Ukazuje ho nejenom jako bořítele hodnot tehdejší společnosti, ale i jako tvůrce hodnot, který poukazoval na stále plně nerozvinuté lidské možnosti a jako myslitel stále pro nás zůstává inspirací.

Klíčové pojmy

eschatologie, křesťanství, nadčlověk, otrocká morálka, metafyzika, vůle k moci, panská morálka, péče o umírající, přehodnocení hodnot, služba, smrt, smrt v tajemství, věčnost, víra, Zarathustra

Annotation

This Thesis is divided into three parts. The first part is devoted to the help and service to dying people which develops the relationship between a human being and God in its plenitude. In the second part, the death is investigated from the perspective of mysterious Jesus Christ's redemptive death which is then settled into the theological context. The theme of death is here presented through the belief of eternal life which we had been given by the redemptive death of Jesus Christ. The third part introduces basic thoughts of Friedrich Nietzsche's philosophy. It shows this philosopher not only as a destroyer of values of society, but also as a creator of values which point out to the fully undeveloped human possibilities, and as a thinker who still keeps on being an inspiration for us.

Keywords

eschatology, theology, superman, morality of slaves, metaphysics, will to power, morality of masters, care of dying persons, revaluation of values, service, death, death in mystery, eternity, belief, Zarathustra

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	
1. POJETÍ SMRTI.....	13
1.1 Smrt v pojetí filozofie a teologie.....	13
1.2 Smrt v pojetí lékařství a biologie.....	15
1.2.1 Terminální stadium – klinická smrt.....	20
1.2.2 Smrt psychiky.....	21
1.2.2.1 Ctnosti.....	22
1.2.3 Odložená smrt – kóma.....	22
1.2.4 Duchovní a křesťanská smrt.....	23
1.3 Pomoc lidem – pomoc Bohu.....	24
1.3.1 Dnešní společnost a příčiny nezdravého tabuizování smrti.....	24
1.3.1.1 Etické aspekty postojů ke smrti a smrt jako velký životní úkol.....	25
1.3.2 Sociální péče o smrtelně nemocné, jejich příbuzné a pozůstalé.....	27
1.3.3 Pastorační, pastýřská a duchovní péče o smrtelně nemocné, jejich příbuzné a pozůstalé.....	29
1.3.4 Hospic a paliativní péče.....	32
2. SMRT OPTIKOU KŘESŤANSTVÍ.....	37
2.1 Smrt ve Starém a Novém Zákoně.....	38
2.2 Ježíš Kristus Boží Syn.....	40
2.2.1 Vykupující smrt Božího Syna.....	42
2.2.2 Kristovo prožívání smrti.....	43
2.2.3 Vzkříšení Ježíše Krista a naděje na věčný život.....	45
2.3 Očistec, peklo a nebe.....	47
2.3.1 Očistec – purgatorium.....	47
2.3.2 Peklo – šeól.....	49
2.3.3 Nebe – dům Otce.....	50
2.4 Otázka vzkříšení, spásy a Božího království.....	52
2.4.1 Otázka vzkříšení.....	52
2.4.2 Otázka spásy.....	53
2.4.2.1 Historie lidské spásy.....	54
2.4.3 Boží království.....	56
2.5 Shrnutí křesťanské eschatologie.....	59
3. FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE.....	61
3.1 Smrt Boha – tedy smrt nesvobody člověka.....	62
3.1.1 Nietzsche a božstva.....	65
3.1.2 Nietzsche a jeho dva hlavní koncepty morálky.....	68
3.1.3 Souhrn budoucnosti – „Nadčlověk“ a jeho idea.....	70
3.2 „Smrt“ smrti – věčný návrat téhož.....	71
PRAKTICKÁ ČÁST	
4. PALIATIVNÍ MEDICÍNA KONTRA EUTHANASIE.....	73
4.1 Metodika.....	73
4.2 Konstrukce dotazníku.....	74
4.3 Výsledky dotazníku.....	74
4.4 Výsledky průzkumu.....	84
ZÁVĚR.....	87
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	89

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ	92
SEZNAM INTERNETOVÝCH PRAMENŮ	95
VYSVĚTLIVKY ZKRATEK	95
SEZNAM GRAFŮ	96

ÚVOD

Smrt je nepopiratelnou skutečností v životě člověka a neušetří ani toho největšího mezi lidmi, avšak jako by o smrti a umírání „[...] *současný člověk nechtěl téměř slyšet, natož aby se jimi zabýval a přemýšlel o jejich významu. Realita nás mnohdy donutí vnímat utrpení, bolest a smrt, vzít je na vědomí, diskutovat o nich, ale většinou jsme rádi, že se tyto otázky nedotýkají nás samotných. Současnost preferuje jednoznačně mládí, zdraví, úspěch a výkon. To je ale nezralé uvažování [...]*“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 88), poněvadž jednou přijde čas, kdy každý musí zemřít.

Tomuto protivníkovi lidského života lze čelit dvojím způsobem. „Užijeme, dokud tu jsme!“ je první způsob, který nám radí žít jen pro tuto chvíli a nemyslet na konec. Toto počínání je však jen velmi krátkodobá vyhlídka, vinou které se poté setkáme se smrtí nepřipraveni. Je zřejmé, že je lepší pohlédnout této skutečnosti zpříma do očí co nejdříve, než-li bude učiněna tečka za naší dosavadní existencí. Druhý způsob pohledu na základní existenciální otázky, kdy smrt nemá poslední slovo, nám nabízí naše křesťanská civilizovaná společnost. Ta nám otevírá budoucnost ve formě vzkříšení. Protože, „*Život se odehrává na různých rovinách. Skrze horní roviny nakonec sahá do věčnosti.*“ (RATZINGER, 2000, s. 189) Je tedy nezbytné si uvědomit, že VŠE je jen uzamčeno v prozatímní schránce a že důvěrná a šťastná víra nám osvětlí naši budoucnost po celý život, a to život nynější i budoucí život za smrtí, v dimenzích, které nyní pro nás znamenají tajemství.

Autor práce se domnívá, že spekulace o tom, co bude po smrti, jsou nevhodné, i když člověka vždy přitahovaly, což se odráží v mytologii, v umění i na cestě hledání víry. Člověk si je – dříve nebo později – ve svém nitru vědom, že potřebuje oporu v proudění života a to oporu věčnou, protože žijeme v době rychlých změn, kdy to co je nyní moderní, je již za pár okamžiků zastaralé.

Nelze se spoléhat na to, že vše půjde dobře, poněvadž i naše zdraví může záviset na mozkové cévce, stěží uzoučké jako vlas. Je dobré mít bezpečnou naději a jistého vůdce pro náš život.

Smrt a náboženství od sebe nelze oddělit. „*At' už je původ náboženství jakýkoli, zůstávají nejvýznamnějším prostředkem pro vysvětlení smrti a vyrovnání se s ní.*“ (DAVIES, 2007, s. 39) I ateisté, jež na otázky náboženství reagují negativně, ho musí nejprve popřít, jestliže chtějí o smrti hovořit.

Jediný, kdo si uvědomuje svou smrtelnost, je člověk, a proto ho symboly smrti a ikony posmrtného života provázejí od prvopočátků jeho kultury. Prastaré víry se, dle Assmanna (ASSMANN, 2003), se smrtí vyrovnávají dvěma způsoby, a to buď:

- Uchováním života po smrti jako je tomu u egyptského náboženství, které spočívá v zakonzervování. Tehdy zemřelí setrvávají v zakonzervovaném těle jako složka společnosti. Někdy coby složka v rituálech a jejich odkazech a jindy jako živý-mrtvý ve světě, jaký našemu světu předchází. Tento svět navazuje na potřeby nutnosti materiálního uchování a absolutního zaopatření. Takový posmrtný život představuje „domov“ setrvání ve světě hmotném. Svět duchovní a hmotný jsou na sobě přímo závislí.
- Nazíráním na smrt jakožto na absolutní konec, jaký je spravedlivý a plný zúčtování a odměny. Tak tomu bylo i u rané tradiční židovské tradice.

Tyto dva způsoby mají v lidských kulturách odlišnou podobu. Jejich formy se postupně prolínaly řeckou civilizací až do doby, nežli v konečné fázi vklouzly do víry křesťanské.

Křesťanství mělo všestranné odpovědi na dotazy ve spektru smrti. Pověštinou kladlo štěstí (jako v některých formách ateismu) na vezdejší existenci, anebo se zde vyskytovaly i myšlenky soustředěné na existenci po smrti. Tato existence po smrti byla vykreslena jako základní část bytí.

Moderní člověk má na výběr od dob raného novověku ze tří možností, jak lze smrt přijímat:

- Atheistickou, která odmítá posmrtný život i božstva samotná. Tato možnost si neklade otázky: „Jakým způsobem se na naši smrt připravit?“ a „Co se bude odehrávat po smrti?“
- Náboženskou, která umí zodpovědět otázku: „Co se bude odehrávat po smrti?“ ale ptá se: „Jakým způsobem se na svoji smrt připravit?“
- A na konec je to postmodernita, která nabízí dokonce i útěk před smrtí. Smrt je zde přesunuta za obvyklé šablony reality a transformuje se.

Tyto tři formy přijímání smrti výrazně ovlivnily dějiny Evropy ve všech oblastech.

Práce je složena ze tří základních částí, na které navazuje část praktická. V první je uvedena smrt v obecných definicích a různých úhlech pohledu, a to včetně sociální, pastorační, pastýřské, duchovní a paliativní péče.

Poté je smrt analyzována z hlediska křesťanství, kde nechybí skica vývoje tohoto náboženství samotného. Tato bakalářská práce vykreslí smrt v pojetí Starého a Nového Zákona, zodpoví otázku vykoupení a spásy a nastíní život a zmrtvýchvstání Božího Syna Ježíše Krista. Také jsou zde zachyceny fenomény, jaké vývoj křesťanství utvářely.

Třetí část bude zkoumat stopy, jež zanechal netradiční přístup ke smrti, který nabídl Friedrich Nietzsche. Jmenovaný filosof je v každém ohledu velmi inspirativní. Poukazuje na rozpory víry, které sám zakusil a svým vlastním myšlením hledal cestu z krize ven. Ukazuje nám, že je naším velkým úkolem překonat své krize víry i prostřednictvím nových vizí, jež zkosnatělá dogmata provokují a zpochybňují.

Autor bakalářské práce si klade otázky: Dal Nietzsche srozumitelnou výzvu k poctivé sebekritice současné církvi? Můžeme se prostřednictvím jeho filozofie zamýšlet nad tím, zdali může svět existovat bez křesťanské eschatologie a evangelia, kterému se snažil konkurovat Zarathustrou? Hledal evangelium v původním smyslu? V práci neopomeneme popsat křesťanství z Nietzscheho pohledu, seznámíme se s koncem posmrtného ráje a „smrtí Boha“ samotného. Dále se budeme věnovat jeho pojetí morálky, vizi „nadčlověka“ a věčného návratu téhož. Tato práce neanalyzuje Nietzscheho dílo, nýbrž nám předkládá jeho ideje, jaké mají spojitost s náboženstvím a chápáním smrti.

Autor se snaží představit možnosti, které filozofie tohoto velikána nabízí současnému myšlení. Vidí v něm odkaz biblického Jóba, který chce jinak vnímat Boha. On se chce vzdát falešného Boha, chce proniknout k pravému Bohu a toho se nepustit. Jeho dílo je velmi intenzivně prožité a připomíná se v něm jeho osobní život. Z jeho díla můžeme vytěžit „[...] porozumění světu, které jsme do té doby neměli a kterého se nám nedostávalo.“ (KOUBA, 2006, s. 12)

Na pozadí práce se budou prolínat dvě lišící se pojetí, kterými se dá smrt vnímat. Obě spolu úzce souvisí, poněvadž nám tyto obě řešení nabízí, že smrt není definitivní konec.

Cílem praktické části bylo vyšetřit jaký názor má široká veřejnost na bolest, smrt, paliativní medicínu a euthanasii.

1. POJETÍ SMRTI

Každé z hledisek, kterými lze na smrt pohlédnout, má svou jedinečnou povahu, svůj individuální rys. V první oblasti práce je smrt zkoumána pod lupou filozofie a teologie a lékařství.

1.1 Smrt v pojetí filozofie a teologie

Sloučení řeckých výrazů „φιλειν“ (filein) – mít rád, a „σοφια“ (sofia) – moudrost (NESVADBA, 1999, s. 36) nás nutí hledat odpovědi na existencionální otázky. Je to filozofie. Ta se snaží objasnit smysl života a smrti. Ať už minulost, přítomnost či budoucnost nás ponoukají hledat tyto odpovědi. Pátrat a nalézt je věčný úkol filozofie. Zodpovězení si těchto otázek je závislé na proměnlivém nazírání a relativní skutečnosti. Může sebou přenášet transformaci života, sebereflexi a poznání, že nic není, jak se může zdát. Filozofie nám má co říci především v poslední době, kdy se veřejnost zajímá o otázky týkající se smrti, především díky tzv. eutanazii, kdy „[...] pacient v biologickém smyslu ještě žije, ale není už schopen specificky lidských výkonů sebeurčování, rozumového řízení života a smysluplného kontaktu s okolím.“ (SCHERER, 2005, s. 21) Veškeré odpovědi na filozofické otázky mohou mít dlouhodobou platnost a jiné se vyvíjí v kontextu s během času, novými důkazy a idejemi. Filozofie se snaží smrt uchopit globálně. Sumarizuje znalosti a představy všech ostatních odvětví, počítaje v to historii smrti v sobě samé. Filozofie, která se nevěnuje tomu, co bude po smrti, není praktická, nýbrž „[...] ve špatném slova smyslu „abstraktní“, protože mívá fakt, který spoluurčuje veškerou praxi, ať si to přiznáváme nebo nepřiznáváme.“ (SCHERER, 2005, s. 9)

Z pohledu filozofie a především filozofické antropologie je smrt přijímána jako nedílná část ve vývoji jedince, jehož život k ní vždy směřuje. (CORETH, 1994, s. 20–45) Stěžejní otázka filozofické antropologie je: „Co je vlastně člověk?“

S touto otázkou automaticky souvisí otázky: „Co je smrt, odkud pramení naše poznatky o ní, co je po ní, a jak se k ní máme postavit?“

Všechna tato pátrání ústí v jedinou otázku, a to: „Proč tu vlastně je?“ Nejde přemýšlet o člověku a smrt vynechat, stejně tak jako nejde přemítat o člověku a smrti bez okolí – skutečnosti, jež ho obklopuje. „*Co si myslíme o smrti, to zcela základně určuje náš život.*“ (SCHERER, 2005, s. 9)

Přemítat o smrti, i když není v bezprostřední blízkosti, může člověk pravděpodobně jako jediný živý tvor a filozofie se mu snaží pomáhat vyrovnat se s tímto faktem. To právě ona mu pomáhá najít odpovědi na jeho pomíjivost a pomáhá mu přizpůsobit jeho život této skutečnosti. (NESVADBA, 1999, s. 115–116) Lidstvo jako jediné prožívá svou pomíjivost, nežije přítomností a vrací se ve vzpomínkách do minulosti a přemítá o budoucnosti. „*Je jen otázka, zda nemáme právě uprostřed života realizovat "memento mori" [pamatuj na smrt], nejen abychom dokázali lidsky důstojně zemřít, ale také lidsky důstojně žít. Takové "memento mori" vybízí i k filosofickému zamyšlení.*“ (SCHERER, 2005, s. 26)

Teologie a filozofie spolu úzce souvisejí. Primárně se věnují se božství, zaobírají se původem existence a rovněž zkoumají jeho konečnost. Filozofie na svém počátku hledala především racionální důkazy, které by potvrdily, že Bůh existuje. Teologie tuto existenci potvrzuje a vychází z ní. Objasňuje křesťanské učení a přizpůsobuje ho času tak, aby bylo přístupno všem.

Teologie (narozdíl od filozofie, která poznání buď potvrzuje či vetuje a má nutkání chápat předmět víry) uznává nejvyšší Pravdy a hledáním objasňuje dané jevy. Z tohoto hlediska má teologie s filozofií jasnou spojitost. Teologie má schopnosti a vlastnosti vyložit nám i to na co náš intelektuální potenciál nestačí a pro co nemáme žádné hmatatelné důkazy. V uvědomění si vlastní pomíjivosti je to velmi důležitý prvek. Teologie vytváří myšlenková schémata příběhů i bez důkazů a vědeckosti a zakládá si na důležitosti pohřebních rituálů.

Tato dvě odvětví daly vzniknout křesťanské filozofii, jaká vychází z mravní odpovědnosti Bohu a šance svobodně se rozhodovat. (KRATOCHVÍL, 1922, s. 16) Stěžejním bodem teologie i křesťanské filozofie je osoba Ježíše Krista. On je důkazem Boží existence, on je svědectví a zjevení Pravdy a nový opěrný bod morálky. (KRATOCHVÍL, 1922, s. 104–106)

Jeho oběť je naděje v pochopení smrtelnosti, jak je napsáno v druhé části práce, kde se teologickému pojetí smrti věnuji podrobně.

Nemůžeme zůstat jenom v rovině teologické a filozofické. Je potřeba se na otázku smrti podívat i prakticky. Vnímat jak společnost tuto otázku řeší a jaké obory se zde setkávají.

1.2 Smrt v pojetí lékařství a biologie

Medicína nahlíží na umírání jako na nechtěný děj, který se musí přerušit. Eventuálně se snaží utlumit průvodní jevy, jež jsou s ním spjaté. Oproti minulosti má však výrazně větší možnosti. „*Moderní medicína je skutečně mocná. Prakticky to znamená, že dnešní lékaři mohou zachránit i ty nemocné, které ještě před půl stoletím čekal nevyhnutelný individuální skon.*“ (HAŠKOVCOVÁ, 2000, s. 19), ale i přesto neumí dělat zázraky.

Člověk se svým narozením dává na jeho dráhu života a pozvolna stárne. Výrazně si nevšimne nenávratných změn a ztrát buněk z jeho orgánů a jednotlivých částí těla. Jeho části se opotřebí, a poté, co byly plně aktivní, pomalu zanikají. Smrt nepřichází za lidskou bytostí pouze ve stáří. Roli zde také mohou sehrát vnitřní a vnější okolnosti, jaké ona sama nemůže ovlivnit. U každého člověka je období umírání odlišně dlouhé. Také je složeno z odlišných jevů, jež smrti samotné předcházejí. Mezi ně především patří strach, bolest a trápení. Je to doba nelehká a člověk se v ní snaží vyrovnat s vědomím jeho konce. „*Umírající pacient musí projít mnoha stádii svého zápasu, než se vyrovná se svou nemocí a nevyhnutelnou smrtí.*“ (KÜBLER-ROSS, 1997, s. 21)

Toto nadmíru těžké vyrovnávání se s blízkostí konce svého života, lze rozdělit do pěti etap, a to do fáze popírání, zlosti, smlouvání, deprese a konečné fáze akceptování. (KÜBLER-ROSS, 1992)

Tento pětifázový model stavů lze použít i na ostatní ztráty v lidském životě, s kterými se musíme vyrovnat.

- **Fáze popírání** – v tomto prvním stadiu se člověk vzdaluje od okolního světa. Tento umírající říká: „To není možné! Já tedy ne! Já určitě neumírám! Nemohu umírat!“ Když „[...] odmítá přijmout realitu, a vyrůstá ze šoku. Když se někdo dozví, že jeho choroba je nevyléčitelná a smrtelná, často odpoví: „Tomu nevěřím! Určitě jste se zmýlil! To nemůže být pravda – chci slyšet ještě názor někoho jiného! [...]“ Popření se může projevit v chování, kdy nemocný odmítá nebo „zapomíná“ užívat léky nebo chodit na domluvené procedury a vyšetření.“ (CALLANANOVÁ, M. KELLEYOVÁ, 2005, s. 43) Jedinec se domnívá, že je odkázán pouze sám na sebe. Nemůže vzít v úvahu a na vědomí svou vlastní smrt. Odmítání utlumuje účinky této nečekané zprávy. Dle soudu autora této práce je velmi důležité, jak se pacient o svém stavu dozví.
- **Fáze zlosti** – v něm člověk nechápe, proč právě on byl zasažen takovou krutou skutečností. Stěžuje si na nespravedlnost osudu a je zaskočen nepředvídatelností smrti, kterou si v dnešní moderní době nepřipouští. Klade si otázky: „Proč právě já?! Proč ne, ti staří? Já jsem mlád a chci žít! Neschopní doktoři!“ Pacient si připadá vyloučený ze života a všechny pocity štěstí a blaha se mu rozplývají. Oproti první fázi je druhá pro okolí značně obtížná. Pacient si hněv vylévá na všechny blízké i na ošetřující personál a vyžaduje zvýšený ohled a péči. Příbuzní by se tímto neměli nechat ovlivnit a dál nemocného navštěvovat, poněvadž vztek a zášť by se mohla jen prohlubovat. Příbuzní i lékařský personál by měli mít nadhled a nestavět se do obranných pozic. Tady jde o ctnost zvanou moudrost. Ta je totiž ctností kardinální Křivohlavý nahlíží na moudrost následovně:

„Poznej, že je kus moudrosti v tom žít spíše poněkud pod, než-li nad úrovní, kterou si můžeš dovolit. Nepřeháněj (uzemňuj) svá očekávání- očekávej raději méně a potom se raduj, že jsi dostal více, nežli abys očekával příliš, a byl potom zklamán.“ (KŘIVOHLAVÝ, 2000, s. 162)

A dále se k moudrosti vyjadřuje: *„[...] byla jí věnována pozornost filozofů a teologů od nepaměti. V souboru psychology studovaných témat ji v minulém století zastínila problematika inteligence. Zároveň se však vždy cítilo, že inteligence a moudrost jsou dvě odlišné věci. Inteligentní člověk nemusí být moudrým člověkem.“ (KŘIVOHLAVÝ, 2004, s. 163)*

- **Fáze smlouvání** – třetí fáze je méně známá, nicméně pro pacienta stejně důležitá. Umírající si namlouvá, že by mohl něčeho dosáhnout, vyřídit si určité věci a prodloužit si život. Tato fáze je naplněna sliby umírajícího. Sliby v budoucnu konané dobročinnosti, jež věnuje lékařům, osudu či Bohu a snaží se vymoci, vysmlouvat si změnu ve formě „odkladu“. Někdy sliby mohou být spojeny s pocitem viny.

Tyto tři počáteční fáze spočívají ve snaze nějak obelstít pacientovu nemoc. Za čas se však toto nalhávání si sobě samému stává neudržitelným, což zesilují stále silnější průvodní jevy a příznaky rychle se šířící nemoci, a umírající trpí pocity strašlivé ztráty.

- **Fáze deprese** – člověk se v ní nachází uprostřed vnitřní prázdnoty a nevidí téměř žádná pozitiva a nechápe bezvýchodnost situace. *„[...] Každý z nás pocituje nekonečnou bolest při ztrátě jediné milované bytosti – nemocný je ale v postavení, že ztrácí vše, co miloval. Kdo může vyjádřit svou bolest, může se lehčeji smířit se svým osudem a je vděčen těm, kteří v tomto stadiu deprese u něho setrvávají, aniž by neustále opakovali, že přece nemá být smutný. [...]*

Bolest nepotřebuje žádná slova, zde se mnohem dříve přijde na to, že druzí bolest sdílejí. Snad žádá teď nemocný modlitbu, protože se začíná zabývat více věcmi nastávajícími. Přílišné vměšování návštěvníků do duševního soukromí nemocných, kteří se ho pokoušejí rozptýlit, on sám většinou odmítá.“ (KÜBLER-ROSS, 1992, s. 50)

Zde hraje význačnou roli společně sdílený pocit a takt. Dotyky a pohlazení mohou nahradit stovky slov. Pacient by měl dát volný průchod svému stesku a smutku a vyrovnat se se svým osudem.

- **Fáze akceptování** – *„Fázi smíření – přijetí, je nutno odlišit od rezignace (házení flinty do žita) [...] Rezignace je něco úplně jiného a lze ji chápat i jako selhání doprovázejícího, i když neúmyslné.“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 28) „Pacienti, kteří svůj osud přijali, získávají velmi osobitý výraz vyrovnanosti a míru. V jejich tvářích se odráží stav vnitřní důstojnosti. Lidé, kteří na svůj osud jen rezignovali, tento výraz postrádají. Naopak v jejich tvářích můžeme vidět zahořklost a duševní trýzeň jako výraz pocitu marnosti, zbytečného usilování a chybějícího smíru. Tento výraz je velmi snadno odlišitelný od výrazu lidí, kteří dosáhli opravdového stadia přijetí pravdy.“ (KÜBLER-ROSS, 1992, s. 50) Umírající je tedy smířen s pomíjivostí života a se svým koncem. Dostavuje se snaha docílit smysluplnosti na posledním úseku jeho životní cesty. Pro věřící je značnou silou jejich víra, neboť vědí, že smrtí vše nekončí a že lidé odcházejí do nové dimenze, do života věčného, do Božího království. Nevěřící může vkládat svou nesmrtelnost do potomků či jeho díla, do svého odkazu.*

Tento model není vždy stejný a přirozeně neprobíhá pokaždé ve stejném pořadí. Někdo skončí ve fázi popírání a mnozí lidé ve vzteku a depresích, avšak úkolem všech, kteří jsou nablízku nemocným je: *„[...]Judělat maximum pro to, aby proces vyrovnávání se se závažným onemocněním nakonec vyústil do fáze smíření a nikoliv rezignace.“ (JANKOVSKÝ, 2003, s. 133)*

Medicína dnes umí smrt a její předcházející stadia mírnit adekvátní úspěšnou léčbou ještě před časem neléčitelných chorob. Umí tupit ostří bolesti a lékaři jsou schopni udržet člověka v relativně dobré psychické a fyzické formě.

Přesně určit okamžik smrti v kontextu s biologickými procesy těla plní roli hlavní otázky z hlediska medicíny. Zástava srdce a dýchání, které v minulosti signalizovali smrt a stanovili ji, jsou dnes považovány za nejisté. Za okamžik smrti je nyní považováno nezvratné ukončení aktivity celého mozku. K této změně došlo v roce 1968 na lékařské fakultě Harvardské univerzity, jež tenkrát ustanovila komisi, jaká měla za úkol nalézt odpověď na otázku: Kdy nastane okamžik smrti? (WIRT, 2000, s. 5758) Smrt tedy nastává, pokud dojde k nezvratným změnám mozku. S těmito změnami jde ruku v ruce selhávání center, jež korigují oběh krve a dýchání a nakonec i jejich zánik. Smrt mozku je tedy nevratné zmizení funkcí celého mozku. Smrt poté potvrdí lékaři metodami, jaké dokáží změřit činnost mozku. Jestliže je nulová elektrická aktivita (EEG), anebo schází-li mozku prokrvování (perfuze) je stanovena diagnóza: smrt. Tedy zánik jedince. (VOKURKA, 1994, s. 363)

Nelze opomenout, co umírání pacientů přináší lékařům samotným. Přidalová k tomu dodává: „*Smrt staví lékaře do schizofrenní situace, kdy je na jedné straně tím, kdo byl pověřen záchranou lidských životů a na koho jsou v tomto postavení kladena vysoká očekávání, na druhé straně cítí, že jsou chvíle, kdy je medicína bezmocná a kdy si není jistý, jak správně jednat.*“ (PŘIDALOVÁ, 1998, s. 357) Medicína se stále vyvíjí. Neustálé výzkumy a objevy přináší nové lékařské metody a medikamenty, od kterých se odvíjí čím dál větší nároky na lékaře v očích veřejnosti. Pro lékařský personál není také vůbec jednoduché umírajícímu pacientovi sdělit skutečnost, že umírá. Sdělit tyto vážné informace je těžké především pro nové mediky, kteří nemají potřebné zkušenosti.

Nicméně „*V současnosti se právě v Čechách nacházíme v určitém transformačním období, kdy hledáme potřebný konsenzus a odpovídající rituál sdělování závažných informací.[...]*“ (HAŠKOVCOVÁ, 2002, s. 208), leč jde o dlouhodobý a nelehký úkol.

Při sdělování těchto smutných skutečností je důležitá především empatie a emoční inteligence, jež spočívá ve schopnosti vcítit se do pocitů ostatních a také o úctu k nim.

V kontextu s emoční inteligencí bychom se měli také zmínit o emoční dospělosti. „*Emocionálně dospělý člověk jedná s respektem k právům druhých [...] jeho přístup je věcný a strýzlivý, není vztahovačný. Nemá nízké sebevědomí, takže druhé lidi nepotřebuje snižovat různými útoky, škodolibými poznámkami, nechce bagatelizovat výkony druhých za účelem lepšího vlastního vyniknutí.*“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 74) Nelze opomenout ani policisty, hasiče a vojáky, kteří musí také čelit tomuto nelehkému úkolu, jenž plyne z jejich poslání.

1.2.1 Terminální stádium – klinická smrt

Zástava dýchání a srdečná činnosti je charakterizována coby klinická smrt. Neodkladná resuscitace může v určitých případech ty to základní funkce obnovit. (VOKURKA, 1994, s. 178) Tato hraniční situace může člověku ukázat, že vše: čeho v životě docílil, nebylo až tak podstatné. Přežití klinické smrti přináší především přehodnocení dosavadních životních hodnot a života samotného. Tento prožitek, jenž je spojen s návratem do fyzického těla přináší povětšinou poselství o nutnosti dobra a lásky a vědomí toho, že je člověk sám strůjcem jeho problémů, jak vyplývá z rozhovorů s pacienty, kteří svou smrt přežili. Tedy s pacienty v terminálním stadiu. „*Jejich prožitek jim dal nový cíl, nové morální zásady a nová rozhodnutí žít podle nich. Nedal jim však žádný pocit okamžitého spasení nebo morální neomylnosti.*“ (MOODY, 2005, s. 79) Americký lékař R. A. Moody ve své knize *Život po životě* (1975) hovoří o setkání se Světelnou bytostí: „*[...] někteří lidé charakterizují tento prožitek jako jakési výchovné působení Světelné bytosti. Když se totiž dívají na ty obrazy, zdá se, že Světelná bytost zdůrazňuje dvě věci – naučit se milovat druhého člověka a získávat vědomosti.*“ (MOODY, 2005, s. 60) „*Téměř všichni kladli důraz na to, aby se člověk v tomto životě snažil vypěstovat lásku k druhým, lásku hlubokou a jedinečnou. Jeden muž, který se setkal se Světelnou bytostí, se cítil milován a přijímán i v době, kdy se před ním promítal jeho život. Cítil, že otázka,*

kerou mu Světelná bytost kladla, byla, zda, je schopen milovat druhé také tak. A on teď ví, že jeho úkolem na tomto světě je naučit se tomu. Shodně zdůrazňuje také mnoho lidí důležitost vědění. Bylo jim naznačeno, že proces získávání vědomostí pokračuje i v dalším životě.“ (MOODY, 2005, s. 79) Avšak k tomuto poznání o nutnosti dobra nemusí dojít vždy. Ze člověka může na povrch vyplynout jen to, co z něj zbylo. Neměli bychom se tudíž spoléhat na naši poslední hodinku, ale dobro v sobě pěstovat soustavně.

1.2.2 Smrt psychiky

Vyčerpání, nejistota, vnitřní prázdnota, kolísavost, osamělost, vize své budoucnosti jen v negativních termínech a společenské strádání či doléhání chronické nemoci mohou lidskou bytost donutit, aby se uzavřela do svého nitra. Donutit ji ignorovat svět, jenž se kolem ní rozprostírá. Tyto skutečnosti sebou mohou přinést i smrt těla – smrt fyzickou, jestliže se dotyčnému jedinci nedostane zavčasu odborné pomoci psychiatra či psychologa. Haškovcová o tom říká: *„Nikdo by neměl zemřít dřív psychicky než fyzicky. Psychické rezignace, intenzivně prožívaná beznaděj a zoufalství nepochybně usnadňují vstup fyzické smrti.“* (HAŠKOVCOVÁ, 2002, s. 151)

Za každých okolností a v každých „[...] situacích, kdy člověk pocítí marnost všeho, by měl najít uprostřed trosek něco, na čem je možno znovu začít. Po vzoru biblického Jóba jít zase svou cestou dál.“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 86) Beznadějí je zkrátka nutné čelit zájmy. Možností je také sport, poněvadž je známo, „[...] že k duševní rovnováze a ke správnému seberozvíjení a sebepoznání i objevování zdravých limitů vlastní osobnosti nám mohou prospět praktiky jako autogenní trénink, meditace, jóga nebo jiná cvičení. [...] taková práce na sobě může směřovat k hlubší existenciální jistotě.“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 34) Člověk zkrátka musí mít naděje ve vztahu k budoucnosti. Pod nadějí se rozumí: „[...] pevné očekávání budoucích věcí a živá touha po jejich uskutečnění.“ (NOVOTNÝ, 1956, s. 459) Z beznaděje pomůže i modlitba, která umožní opustit ty studené a tmavé prostory světa a dodá nám víru, že nejsme sami. Modlitba je důkaz, že máme s Bohem vědomé společenství.

„Modlitba je oním základním aktem víry, v němž se realizuje společenství živých a zemřelých přesahující hranici smrti.“ (VIRT, 1999, s. 78) Naděje je křesťanská ctnost a musí se pěstovat.

1.2.2.1 Ctnosti

„Ctnost je pojem morálního svědomí, který slouží jako zevšeobecněná charakteristika, pozitivních morálních kvalit, které jsou vlastní osobnosti a poukazují na její morální hodnotu. Protikladem ctnosti je neřest. Je ctnost učitelná? Lze ctnosti učit a lze se ctnosti naučit? Starověcí myslitelé řešili tuto otázku takřka bez výjimky pozitivně. Dnes považujeme za důležitou občanskou ctnost ochotu ke spoluzodpovědnosti.“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 149) Křivohlavý (2004) ke ctnostem říká: „Odlišují se však tzv. primární a sekundární ctnosti. Mezi tzv. sekundární ctnosti přitom patří osobnostní charakteristické znaky (atributy) a procesy, kterých je zapotřebí k dosahování vytyčených dílčích cílů, jako je vytrvalost, svědomitost, laskavost atp. Ty se měří osobnostními dotazníky, nejsou však podrobovány etickému (morálnímu) hodnocení. Primárními ctnostmi se pak rozumí kognitivní a motivační dispozice, které sjednocují dílčí snahy a směřují k dosažení hlavního životního cíle. Tím je např. ze sociálně-etického hlediska cíl „být dobrým člověkem“. (KŘIVOHLAVÝ, 2004, s. 163–164) Ctnost je tedy síla vůle, vytrvalost. Je to individuální schopnost, která se týká jen jednání chtěných a vědomých, volba je předem rozvážené chtěné jednání.

1.2.3 Odložená smrt – kóma

Tímto hlubokým spánkem rozumíme hluboké bezvědomí, kdy postižený v těžších případech nereaguje ani na výraznou bolest. (VOKURKA, 1994, s. 181) Dochází k němu zejména při krvácení do mozku, těžkých nervových infekcích, intoxikacích, těžkých úrazech hlavy a také je spojováno s cukrovkou. Kóma či hluboký spánek končí buďto smrtí jedince, anebo je z něj možné procitnout po různě dlouhém časovém období. (VOKURKA, 1994, s. 181)

Psycholog Milan Bouchal, k tomu říká: „Zadržaná (odložená) smrt je pojem, vyplývající z nových terapeutických a ošetrovatelských podmínek. Respirátory, umělý či podpůrný krevní oběh, dialýza umělou ledvinou a elektrostimulace funkcí udržují činnost organismu po měsíce i léta, někdy při porušené funkci vědomí. Zastaví-li se tento umělý postup, život většinou rychle končí. Zmíněná nová léčebná technika si vyžádala novou definici smrti: smrt organismus ztotožňuje se zastavením funkce mozku, jehož hlavním důkazem vedle vyhasnutí reflexů je trvale izoelektrický plochý záznam na elektroencefalogramu a arteriografický blok při neprůchodnosti mozkových arterií. Průkaz smrti je důležitý tam, kde stanovení momentu smrti rozhoduje o tom, že mrtvý se stane dárce orgánů pro transplantaci. Mrtvé tělo, dříve nesporný objekt pro poslední rozloučení, se stalo cennou hodnotou, některé jeho orgány mohou být podmínkou dalšího života člověka, ohroženého smrtí. Hranice života a smrti se stala méně ostrou.“ (BOUCHAL, 1993, s. 1)

Je těžké se rozhodnout zda-li je správné život uměle prodlužovat. Nicméně každá léčba je „umělým“ prodlužováním. Nabízí se také otázka svodu ve formě předčasné transplantace orgánů.

1.2.4 Duchovní a křesťanská smrt

Duchovní smrt

Člověk, jenž žije v hříchu je mrtev již za pozemského života. Ti to lidé jsou mrtví duchem a tudíž „nemají života v sobě zůstávajícího.“ (NOVOTNÝ, 1956, s. 926) Především pro evangelistu Jana smrt neznámá smrt fyzickou: „My víme, že jsme přešli ze smrti do života, protože milujeme své bratry. Kdo nemiluje, zůstává ve smrti.“ (1. LIST JANŮV 3,14) Duchovní smrt je následek odcizení se od Boha, je opakem věčného života.

Křesťanská smrt

Prostřednictvím vykupující smrti Ježíše Krista a jeho zmrtvýchvstání má křesťanská smrt pozitivní podobu. Ježíš přeměnil smrt.

Podstatně nové je na křesťanské smrti, to, že věřící je „*křtem uveden do Kristovy smrti. Stává se tak účastníkem jeho smrti, ale právě tak se stává účastníkem jeho vzkříšení, což se jeví novotou života. Ti, kteří byli pokřtěni v Krista v jeho smrti, mají vlastně už smrt za sebou, ačkoli fyzická smrt je dosud před nimi. Ale tato fyzická smrt je pro věřící už jen spánkem, z něhož budou probuzeni při druhém příchodu Kristově* (NOVOTNÝ, 1956, s. 927): „*Shlédni, Hospodine, Bože můj, a odpověz mi! Rozjasni mé oči, ať neusnu spánkem smrti*“ (ŽALM 13,4) a dále: „*Vešel dovnitř a řekl jim: „Proč ten rozruch a pláč? Dítě neumřelo, ale spí.*“ (MAREK 5,39)

1.3 Pomoc lidem – pomoc Bohu

1.3.1 Dnešní společnost a příčiny nezdravého tabuizování smrti

V dřívějších dobách byl vytěšňován ze společnosti nemocný a dnes společnost vytěšňuje smrt samu. „*Dnešní společnost až na výjimky smrt tabuizuje. Uvedený postoj se objevuje v dnešní rodině, v profesi, v médiích. Raději o smrti nemluvit, jako by nebyla, jako by se nás vůbec netýkala, schovávat hlavu do písku. Nemoc, utrpení, smrt, jsou jakoby považovány za anachronismy, jsou zastírány, nejrůznějším způsobem překrucovány [...]*“ (NYTROVÁ In HÁJKOVÁ, STRNADOVÁ, 2011, s. 11), a přitom paradoxně sleduje v médiích smrt v přímém přenosu a dělá, že se jí to netýká.

K tomu Kübler-Rossová uvádí: „*[...] všechna ta neosobní slovní spojení typu, řešení židovské otázky, když je přitom řeč o vraždách milionů mužů, žen a dětí...*“ (KÜBLER-ROSS, 1993, s. 12) K tomuto fenoménu tabuizované smrti dochází především po druhé světové válce. (HAŠKOVCOVÁ, 2000, s. 22) Před ní lidé umírali především v rodinném kruhu a toto umírání bylo „*[...] pro generaci našich prababiček naprosto normální součástí života.*“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 16) Smrt byla stejně jako narození součástí všedního života. „*Umírání mělo sociální rozměr, lidé neumírali opuštěni, oporou jim byla nejenom rodina, ale také sousedé, kněz a přirozená víra.*“ (JANKOVSKÝ, 2003, s. 142)

V dnešní moderní době se umírá v nemocnicích, což strach ze smrti jen posiluje, a především narušuje a odstřihává kontakt mezi blízkými umírajících.

Toto vytěšňování smrti přirozeně narušuje „[...] *mechanismus uvědomování si vlastní konečnosti právě tak jako odpovědnosti za život a smrt svou i ostatních.*“ (HAŠKOVCOVÁ In SVATOŠOVÁ, 1995, s. 15) Přidalová, k tomu říká: „[...] *moderní společnost se vyznačuje chorobným strachem ze smrti. Není schopná o ní uvažovat racionálně, ověňuje ji nepříjemnými až hrůznými představami, a proto o ní raději neuvažuje vůbec a vytěšňuje ji na nejzazší okraj svého zájmu.*“ (PŘIDALOVÁ, 1998, s. 347) *Nedokáže jí čelit, a tak se stává umírání v moderní společnosti traumatem jak pro umírajícího, tak pro jeho nejbližší okolí.*“ (PŘIDALOVÁ, 1998, s. 347) Pro které je „[...] *zahájit úlevný autentický rozhovor o smrti je v podstatě nemožné. A přesto je to jediné východisko.*“ (HAŠKOVCOVÁ In SVATOŠOVÁ, 1995, s. 15)

Odpovědí na tabuizaci smrti je dle autora této práce, právě paliativní medicína a hospicové hnutí, jež působí jako protipól nemocniční institucionalizace umírajících. Hospicové hnutí poskytuje celkovou péči klientům a usiluje o to, aby k úmrtím docházelo v přirozeném prostředí. Paliativní medicíně a hospicům se práce věnuje dále.

1.3.1.1 Etické aspekty postojů ke smrti a smrt jako velký životní úkol

„*Lidé nejsou a nechtějí být dospělí z hlediska vnímání pravdy. Infaltní postoj je přece pohodlnější. Nepřevzít břemeno odpovědnosti, to je určitým únikem. Jde o falešný dojem, že co není pojmenováno, vysloveno, nemůže nad námi mít moc. Všimněme si, že někteří lidé raději nesejí závěť, nešetří si na pohřeb, jako by tím snad mohli zamezit příchodu smrti.*“ (NYTROVÁ In HÁJKOVÁ, STRNADOVÁ, 2011, s. 11), což je značně nezralé a dětinské, neboť před smrtí se nejde ukrýt ani ji nějak ošálit. Každý bude muset splatit svůj dluh a „[...] *špatně se odchází, když si v sobě neseme nějakou vinu, zlost, neodpuštění, vztek, pomstychtivost, pocit křivdy [...]*“ (NYTROVÁ In HÁJKOVÁ, STRNADOVÁ, 2011, s. 12) a tudíž je potřeba se zodpovědně „na cestu na druhý břeh“ připravit a nenechat si dobrovolně realitu protékat mezi prsty, ale brát ji jako velký životní úkol, kterým vpravdě je.

Až teprve vědomí pomíjivosti našich životů jim dává naléhavý smysl. Ptáme se: „*Existují nějaké faktory, které k rostoucí úzkosti ze smrti přispívají?*“ (KÜBLER-ROSS, 1993, s. 10). S postoji ke smrti souvisí etické aspekty, jako je nedostatek zralosti, emoční dospělosti, které jsou popsány v práci, a také moudrosti. Moudrosti, jež spočívá ve: „*[...] vedení dobrého, či dokonce optimálního života. Moudrost je pak chápána jako to, co člověku právě toto dobré vedení života za různých složitých okolností, které mohou nastat, umožňuje. V této souvislosti se hovoří o pragmatických znalostech, tj. o těch, které byly získány právě v těžkých, ba kritických životních situacích, zvláště pak těch, jež byly tvořivě vyřešeny.*“ (KŘIVOHLAVÝ, 2004, s. 163–164) „*Moudrost je jedna z kardinálních ctností – je to schopnost zvládat situace z mravního hlediska dobře a správně.*“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 162)

V kontextu se ctnostmi souvisí dle autora práce také odpuštění. Člověk by především odpouštět a to i sám sobě. Odpuštění je základní stavební kámen křesťanské zvěsti. Z psychologického pohledu jde o možnost zbavit se negativních emocí. Zášť nás dostává do zajetí, v němž nás zloba ničí a užírá. Je-li v nás zloba dlouho, pak je zapotřebí léčit se např. formou psychoterapie či dlouhodobého duchovního vedení. Křesťanská víra je nadějná v řešení, ale musí to být víra vitální, a ne formální.

Také lidský odklon od náboženství a přilnutí k materiálním hodnotám nám přineslo potlačení myšlenky smrtelnosti a ztrátu víry v nesmrtelnost. Rossová, k tomu říká: „*Kdysi dávno se člověk mohl postavit svému nepříteli tváří v tvář, měl poctivou a čestnou šanci uspět v osobním střetnutí s konkrétním viditelným nepřítelem. Dneska vojáci i civilisté musejí žít s vědomím, že existují zbraně hromadného ničení, které nejen, že nikomu nedávají rozumnou šanci přežít, ale zároveň přicházejí náhle a bez varování. Záhuba může přijít zčista jasna, jako blesk z jasného nebe, a zničit tisíce životů. [...] Takto ke vzrůstajícímu strachu z ničení, a tudíž i ze smrti, přispěla věda a technika.*“ (KÜBLER-ROSS, 1993, s. 11)

Smrti se dá namísto strachu z ní předcházet přípravou na ni. „*Sledovat klidnou a pokojnou smrt člověka je jako sledovat padající hvězdu: jedno z miliónů světél v ohromném prostoru oblohy zablýskne na krátký okamžik, a navždy se*

ztrácí ve tmě. Možnost být nablízku a ku pomoci umírajícím pacientům nám dává poznat jedinečnost každého člověka v ohromném moři lidstva. Vede nás k uvědomění si naší konečnosti, konečnosti a ohraničenosti lidského života. Málokdo z nás žije déle než sedmdesát let, a přesto každý i za sebekratší dobu svého života vytvoří jedinečnou biografii, jedinečný příběh, čímž se zapojí do jemného přediva lidských dějin.“ (KÜBLER-ROSS, 1993, s. 238–239) Smrt je nás největší životní úkol, a tudíž bychom se na ni měli připravovat.

„Umírání je existencionálně nesmírně náročné období života pro odcházejícího i pro jeho nejbližší. A právě v této životní fázi se ukazuje vše podstatné.“ (NYTROVÁ In HÁJKOVÁ, STRNADOVÁ, 2011, s. 11) Člověk by měl rozvíjet a prohlubovat svou osobní říši nevyšších hodnot, provádět duševní hygienu, z čehož vyplývá, že by měl především poslouchat svůj vnitřní hlas – svědomí, jež je Boží duch.

1.3.2 Sociální péče o smrtelně nemocné, jejich příbuzné a pozůstalé

„Umírání a smrt jsou fenomény, o kterých se uvažuje z hlediska filozofického, psychologického, sociálního, medicínského a etického.“ (KUTNOHORSKÁ, 2007, s. 71.) Z hlediska sociálního zde hrají důležitou roli sociální pracovníci, jelikož umírání v sobě obnáší také doprovázení umírajícího a následné období vyrovnávání se se smrtí v kontextu s rodinnými příslušníky a blízkými zemřelého. Smrt blízkých je pro nás zásadnější otázkou než smrt vlastní. Jde o nejintenzivnější existencionální zkušenost. „Teprve láska dělá člověka člověkem a teprve smrt milovaného člověka dává vytušit propastnost smrti.“ (VIRT, 1999, s. 13)

Sociální práce je odbornou disciplínou, která čerpá z mnoha empirií společenských věd, a to především z obsáhlého systému teoretických vědomostí z psychologie, ekonomiky, práva, pedagogiky, medicíny, sociologie a filozofie, z které vychází její ideologická podstata. Má za sebou mnohaleté zkušenosti, které vychází s péče o klienty, jež mají za sebou či prožívají nelehké životní krize, a to včetně umírání. Sociální práce se na rozdíl od zdravotnictví nevěnuje pouze psychosomatickému stavu klienta, ale snaží se o globální uschopnění k plnohodnotnému osobnostně-sociálnímu rozvoji.

Marie Svatošová specifikuje sociálního pracovníka následovně: „*Musí být schopen pomoci i ve složitých situacích, kdy potřeby nemocného a osob pečujících jsou v konfliktu. Musí mít přehled o dostupnosti vhodných služeb pro podporu terminálně nemocných a jejich rodin, musí vědět, co nabízí státní i nestátní sektor. Musí být schopen pracovat s lidmi, kteří utrpěli ztrátu.*“ (SVATOŠOVÁ, 2005, s. 205.)

Sociální pracovník by také mohl sloužit jako zprostředkovatel kontaktu mezi umírajícím a jeho blízkými, pokud by se dozvěděl, že se umírající dostal do konfliktu s někým z jeho okolí a nyní již kvůli jeho stavu nemůže dát věci do pořádku. Pracovníci by mohli za těchto okolností například zatelefonovat, předat vzkaz či napsat dopis. (KŘÍVOHLAVÝ, KACZMARCZYK, 1995)

Sociální pracovníci jsou důležité, avšak častokrát opomíjené segmenty komplexního systému péče o blízké zemřelých. Jejich profesní činnost je častokrát umněšena pouze na vyplácení dávky – pohřebního či ostatních sociálních dávek, avšak jejich kompetence nabízí mnohem širší možnosti jako například sociální poradenství, sociální terapii, různě dlouhou sociální pomoc, péči a podporu. Mohou být nápomocni při sekundárních stresech, jež zhoršují reakce pozůstalých.

Také je zapotřebí abychom se zmínili o finančních problémech, možných soudních sporech, komunikaci s úředníky, neboť i všechny tyto akty jsou pro pozůstalé velmi stresogenní. Se všemi těmito problémy pozůstalým může sociální pracovník pomoci. Neocenitelným pomocníkem sociálních pracovníků je také psychoterapeutické školení. Také je potřeba zdůraznit, že „*[...] jednání s pozůstalými není jen otázkou etickou, ale vyžaduje vysokou úroveň komunikačních schopností.*“ (KUTNOHORSKÁ, 2007, s. 79.) Sociální práci s pozůstalými mohou zastávat především případoví a komunitní sociální pracovníci.

Jejich úkolem je především navázání kontaktu s truchlícími a jejich seznámení s možnými problémy a úkoly. Takový pracovník je schopen pozůstalým vyjednat kontakty, jež by jim mohly v jejich ztrátě pomoci. Jedná se zejména o další pomoc poskytující pracovníky, psychology či svépomocné skupiny.

Psycholog například může pomoci se zvládnutím negativních emocí a s navozením pozitivních, naučí je vážit si lidské důstojnosti a pomůže jim nalézt význam smrti blízkého, poněvadž i tato smutná skutečnost pozůstalým může přinést jejich osobní rozvoj a přehodnocení dosavadních hodnot.

„Dlouhá nemoc totiž často mívá i svoji velice významnou pozitivní stránku. Bývá velikou příležitostí a to nejen pro nemocného, ale i pro celé jeho okolí. Vážná nemoc zpravidla vede člověka k přehodnocení svého dosavadního žebříčku hodnot. Je-li tato příležitost správně pochopena a zúročena, může být nemoc tím nejplodnějším a nejcennějším úsekem života. Stále ještě není pozdě!“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 30)

Psychologa by měl kontaktovat každý truchlící, pokud pocítí sebevražedné tendence a pokud není schopen každodenně fungovat tak jako dříve.

Komunitní pracovník organizuje a vytváří systém služeb pro truchlící, podporuje svépomocné skupiny a působí na reakce a postoje lidí v sociálním prostředí truchlících. Sociální pracovníci se osobně nebo telefonicky spojí s pozůstalými, organizují skupinová setkání, zaštitují vzpomínkové akty a zasílají psaní k výročí úmrtí.

1.3.3 Pastorační, pastýřská a duchovní péče o smrtelně nemocné, jejich příbuzné a pozůstalé

Spirituálnímu rozměru a duchovní oblasti se věnuje pastorační péče. Duchovní oblast je velmi důležitá, poněvadž naše *„Vědomí blízkosti smrti je zvláštní znalost a někdy i ovládnutí procesu umírání. Vědomí blízkosti smrti odhaluje, co vlastně umírání je a co je zapotřebí k tomu, aby člověk zesnul pokojně. Projevuje se u lidí, kteří umírají pozvolna. Pokusy umírajících popsat, co prožívají, se často míjejí cílem, jsou špatně pochopeny nebo dokonce ignorovány, neboť jejich promluvy bývají zamlžené, neobvyklé nebo vyjadřované prostřednictvím symbolů.“* (CALLANANOVÁ, M. KELLEYOVÁ, 2005, s. 2)

Pastorální psychologie a pastorální lékařství jsou interdisciplinární obory, jež souvisí s termínem pastorační. (JANKOVSKÝ, 2003, s. 152)

Tato péče je důležitá, neboť „*Priorita potřeb se v průběhu nemoci mění. Jestliže na začátku byly prvořadě potřeby biologické, v závěrečné fázi velmi často nabývají na důležitosti potřeby spirituální.*“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 21–22) Také Křivohlavý a Kaczmarczyk upozorňují (1995), že v kontextu s duchovní péčí se používá také termín pastýřská péče.

Duchovní a pastýřská péče, je chápána jako: „*[...] všeobecná křesťanská povinnost péče o duchovní (spirituální) potřeby lidí.*“ (HAŠKOVCOVÁ, 2000, s. 173) Stěžejním nástrojem pastorační péče je dle Opatrného (2008) rozhovor, v němž respektujeme jedinečnost klienta, ke kterému přistupujeme jako věřící křesťané, jež ho doprovázejí v jeho onemocnění a útrapách spojených se smrtí. Kdy mu pomáháme k důstojnému zvládnutí jeho těžké situace a to včetně smrti, dle jeho úrovně víry. Každý by měl mít právo na důstojnou smrt a to je základní etický princip, který nikdo nebude jistě zpochybňovat (SVATOŠOVÁ, 2005) „*Člověk je tvor společenský a tak jako izolovaně nežije, izolovaně ani nestůně a neumírá. Nemocný většinou stojí o návštěvy a potřebuje je...*“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 23) potřebuje si popovídat a cítit, že není sám.

Avšak je těžké zodpovědět si otázku: Kdy s nemocným začít mluvit o smrti? Dr. Kübler-Rossová na ni odpovídá následovně: „*neotevírejte před pacientem tento problém sami od sebe. Vyčkejte, až sám nastolí téma smrti a umírání. Bude-li hovořit o bolesti, hovořte o jeho bolesti. Jestliže vyjádří strach ze smrti, usedněte, vyslechněte ho a zeptejte se ho, z čeho konkrétně má obavy. Pokud si chce vyřídit nějaké záležitosti ohledně pohřbu, nebo sepsat poslední vůli ještě dlouho před tím, než se přiblíží smrti, nezkoušejte ho od toho zrazovat, ale sežeňte mu právníka a pomozte mu uspořádat jeho záležitosti.*“ (In SVATOŠOVÁ, 1995, s. 15)

Následovně sumarizuje cíle pastýřského dialogu Blühm:

1. „*Posílení víry umírajícího evangeliem.*
2. „*Usměrnění vztahu umírajícího člověka k Pánu Bohu (jak v těžké nemoci, tak v umírání).*

3. *Návrat domů, ke zdroji života, do společenství s Pánem Bohem, které je umožněno díky tomu, co pro nás vykonal Pán Ježíš Kristus.*
4. *Osvobození od sebe sama – od zajetí do přediva zájmů jen o vlastní „já“.*
5. *Vymanění se ze zajetí obav a strachu, vytržení z pout, která způsobují úzkost a strach (anxiozitu).“*
(in KŘÍVOHLAVÝ, KACZMARCZYK, 1995, s. 55)

Cílem duchovního doprovázení umírajících je především usmíření nemocného s ostatními lidmi, samotného se sebou a také s Bohem a navození „vnitřního“ pokoje a klidu. (KŘÍVOHLAVÝ, KACZMARCZYK, 1995) „*Hříchy, které leží u kořene našich nemocí, mají patrně nejčastěji podobu dluhu, opomenutí, zanedbání – onoho „měl jsem učinit a neučinil jsem“.* Někdy v sobě nosíme sklony a hluboce zakořeněné životní postoje, které sice dokážeme ovládat tak, že se neprojeví v našem chování. Potlačujeme je do podvědomí – ale právě tam, v naší hloubce, v našem „srdci“, nepřestávají skrytě pracovat. Tam, hluboko v nás, nosíme mnohdy různá nepřátelství, neochotu odpustit, závist, zahořklost, nedůvěru k druhým, k životu – a koneckonců i k Bohu. Nosíme tam své přehnané ambice a vzdušné zámky nezralých tužeb a ješitných plánů, které nám někdy brání poctivě přijmout celou skutečnost a skutečné úkoly našeho života. Nosíme tam uraženou ješitnost a často i pýchu.“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 89) „*Chápeme-li poslední úsek životní cesty jako dobu žní a sklizně, jako vyvrcholení celoživotního úsilí „žít tak, jak bych měl žít“, pak je docela dobře možné, že se zhrozíme toho, co jsme udělat měli a neudělali, a stydíme se za to. Není divu, že nás v této chvíli zachvátí strach. Je-li někdy v životě třeba naděje, je to právě v této poslední etapě života.“* (KŘÍVOHLAVÝ, KACZMARCZYK, 1995, s. 11)

Umírající by tedy měl přijmout sám sebe a napravit nedostatky. Svatošová k tomu dále dodává: „*Člověk může např. odpustit křivdy a taky to dát zřetelně najevo. A právě tohle může být v jeho životě tím vrcholným bodem, který dá zpětně smysl celému předchozímu životu. Náhlá smrt ve spánku by ho o tuto příležitost připravila – ledaže by na ni byl připraven, přestože ji ještě nečeká. Ale kolik zdravých lidí oplývá takovou moudrostí?“* (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 30)

Avšak je nutné vědět „[...]“, že by bylo velkým nedorozuměním se domnívat, že duchovní péče je určena pouze věřícím lidem (křesťanům) nebo, ještě lépe řečeno, tzv. praktikujícím křesťanům“. (JANKOVSKÝ, 2003, s. 150)

Také je důležité upozornit na to, že tato péče není oborem působnosti jen duchovních. Avšak pouze ten, kdo přijal určitý stupeň svěcení, může vykonávat určité liturgické úkony. Je také zapotřebí varovat před zaměňováním potřeb psychologických za spirituální. (SVATOŠOVÁ, 2005, s. 196–209) Avšak je jisté, že „[...] doprovázející jsou postaveni před obtížný úkol. Je třeba, aby byli schopni nalézat rovnováhu mezi empatií a věcností. Pokud by byli sami vtaženi do deprese, nemohli by umírajícímu pomáhat.“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 95) Každý kdo doprovází umírajícího „[...] by měl vědět o posledních a možná nejdůležitějších úkolech, s nimiž se musí každý člověk při svém umírání vyrovnat.“ (KUTNOHORSKÁ, 2007, s. 79)

„Umírání ukládá člověku specifické etické úkoly:

1. *Umírající člověk je eticky odpovědný.*
2. *Jednejme s ním až do poslední chvíle jako se svéprávnou bytostí.*
3. *Umírání poskytuje možnost objevit smysl uplynulého života jako celku.*
4. *Věnujte tomuto objevování čas.*
5. *Umírající se chce smířit se svým uplynulým životem.*
6. *Věřící chtějí uvést do pořádku svůj vztah k Bohu.“*
(KUTNOHORSKÁ, 2007, s. 79)

1.3.4 Hospic a paliativní péče

Hospic je místem, kde je obvykle poskytována paliativní péče. „Myšlenka hospiců je založena na základní myšlence, že umírání je také život, také jde o hodnotnou fázi života, kdy se čas završuje.“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 94)

Stěžejním bodem hospice je úcta k terminálně nemocným. Zde je klientům v preterminální a terminální fázi poskytována speciální péče, jež je souhrnem ošetrovatelských, rehabilitačních a lékařských činností, kdy jsou zohledněny bio- psycho-spirito-sociální potřeby nemocných.

Je zde také ze strany zaměstnanců kladen důraz na vytvoření prostředí, v němž by nemocný mohl setrvat až do konce jeho života v intenzivním spojení s jeho blízkými, jehož se dosahuje obvykle jednolůžkovými pokoji, volnou návštěvní dobou, domácí atmosférou a dopravní dostupností.

Hospicové centra garantují, že klient:

- *„Nebude trpět nesnesitelnou bolestí*
- *Bude vždy respektována jeho lidská důstojnost*
- *V posledních chvílích nezůstane osamocen“ (HOSPICE, 2011)*

Svatošová k bolesti uvádí: *„Chtít ze života odstranit utrpení by byla utopie! Už proto, že k životu zcela zákonitě patří i smrt. Ta je jeho součástí tak přirozenou a samozřejmou jako narození – a jako takovou ji hospic respektuje. Zásadně ji nikdy ničím neuspíšuje, to by byla eutanazie. Jeho úkolem je pomáhat a sloužit. Nejde zdaleka jen o pomoc fyzickou, zahrnující především kvalitní ošetrovatelskou péči. Pomáhat pochopit smysl utrpení může být někdy největší službou, poskytnutou nemocnému a jeho rodině.“ (SVATOŠOVÁ, 1995, s. 111)*

Hospicová péče má tři základní formy (HOSPICE, 2011):

- **Domácí** hospicová je pro nemocného péčí ideální, avšak ne vždy dostačující. Je zde zapotřebí rodinného zázemí, kdy rodině pomáhají odborníci.

- **Stacionární** je vhodná u klientů, jež mají domov blízko hospice. Klienti jsou přijati ráno a na večer se vrací domů.
- **Lůžková** je žádaná, jestliže předchozí dvě formy nestačí.

„Pojem hospic se rozšířil na komplexní péči o umírajícího. Hospicové hnutí zahrnuje všechny snahy, jejichž cílem je podporovat kvalitu života až do konce. Jde o respektování tělesných, duševních, sociálních a duchovních potřeb umírajících.“ (NYTROVÁ, PIKÁLKOVÁ, 2007, s. 95) Především „[...] zvláště důležité je neopouštět pacienta s jeho otázkami a úzkostmi, ale otevřeně a pravdivě s ním komunikovat o všem, co má na srdci.“ (VIRT, 2000, s. 36) Hospic nechce smrt urychlovat, ani prodlužovat, ale žije z přesvědčení a naděje, že nemocné a jejich rodiny mohou připravit spirituálně a duchovně až do takové míry, že jsou ochotni smrt přijmout.

Kutnohorská (2007) shrnuje zásady ve vztahu k umírajícímu následovně:

- *„umírající potřebuje, aby mu někdo naslouchal, aby byla zachována jeho důstojnost i v posledních hodinách života,*
- *umírající člověk je stále žijícím člověkem, který potřebuje vnímat blízkost lidí a komunikovat se všemi, třeba jen očima a gesty,*
- *umírající má právo na informace o svém zdravotním stavu, je zde však třeba postupovat citlivě a s rozvahou,*
- *pro vyrovnání se s osudem potřebuje vyjádření psychické podpory založené na empatii,*
- *pocit pohody, podpory a sounáležitosti může být podpořen také při vykonávání všech denních aktivit včetně biologických potřeb,*
- *uklidňující slova, dotek, podání ruky pomohou potlačit strach z osamocenému kontaktu s démonem smrti.“* (KUTNOHORSKÁ, 2007, s. 79)

Principy paliativní medicíny sledují následující cíle: „*Symptomatickou léčbu, péči vedoucí ke zmírnění obtíží, efektivní terapii somatické a psychické bolesti, emotivní podporu, spirituální pomoc, sociální zázemí, aktivní nebo aktivizační individuální program pro umírající a doprovodnou odbornou pomoc rodině umírajícího.*“ (HAŠKOVCOVÁ, 2002, s. 38–39) „*Přijetí vlastního umírání, při němž paliativní medicína zmírňuje utrpení, je v rozporu s násilnou pomocí k ukončení života. Paliativní medicína znamená jednoznačné odmítnutí eutanazie.*“ (VIRT, 2000, s. 37)

Obvyklá nemocniční péče neposkytuje úlevu „*[...] lidským porozuměním, empatií a napojením na člověka, dostává se jim jen napojení na přístroje a úlevu jim má přinášet chemie.*“ (KUTNOHORSKÁ, 2007, s. 72.) Paliativní péče je její alternativou, jež vše výše řečené zahrnuje. Jestliže zkoumáme paliativní medicínu, jež pomáhá umírajícím, tak je nabíledni, abychom se také zmínili o vztahu a umírajících k personálu hospiců.

Rady umírajícího svému průvodci:

Nepřipusť, abych byl v posledních okamžicích ponížen. To znamená, nech mě, pokud to půjde zařídit, umřít v důvěrném prostředí. To je pro Tebe těžší. Ale je pro Tebe obohacující, být průvodce umírajícímu.

Zůstaň u mne, když mne postihne hněv, strach, smutek a zoufalství. Nemysli, když už je to tak daleko a ty sedíš bezradný na mé posteli, že jsem mrtvý. Život trvá déle, než lékaři říkají. Přejít je delší, než jsme věděli.

Slyším všechno, co říkáš, i když mlčím a mé oči vypadají vyhaslé. Proto neříkej něco, ale to pravé. Neurážíš mě, ale sám sebe, když nyní se svými přáteli probíráš bezvýznamné útechy a tím ukazuješ, že ve skutečnosti lituješ ne mne, ale sebe.

To pravé, co mně nyní můžeš říct, když už Tě o to nemohu více poprosit, by bylo to, co by mi nedělalo těžké, ale naopak lehké se odloučit. Neboť to musím. Věděl jsem to před tím, než jsi mi Ty nebo lékař rozpačité otevřeli oči. Řekni mi, ukaž mi odvahu, že se s tím smíříš, ne neudržitelnou bolest. Soucit není na místě. Já už více netrpím.

Slyším, i když musím mlčet. Drž mou ruku. Chci mluvit s rukou. Utři mi pot z čela. Zůstaň u mne, jsme navzájem spojeni.

Nyní se můžeš ode mne učit víc, než já od Tebe. Nyní jdu, řekni díky. Zítřka se postarej, aby se tón této hodiny mezi námi neztratil.

A když se úmrtí posouvá dál a dál a poslední kondolence jsou zodpovězeny a ty upadáš do smutku, tak se braň se vši silou. Vezmi si s sebou, co jsme spolu prožili jako drahocennou závěť. Ať je Tvůj život krásnější, zralejší a hlubší než před mou poslední hodinou na této zemi.

Interní materiály Sdružení poskytovatelů hospicové péče v ČR

2. SMRT OPTIKOU KŘESŤANSTVÍ

„Vlídlost panovníka, Boha našeho, buď s námi. Upevni nám dílo našich rukou, dílo našich rukou učíš pevným!“ (ŽALM 90,17)

V tomto žalmu Mojžíš pátral, co se stane s jeho životním dílem díky krátkosti života člověka. Jestliže lidé budou svou naději upírat k materialismu, bude pro ně hořké zpozorovat, že jim životní dílo protéká mezi prsty jako voda, když jsou jejich dny sečteny. Jestliže životní dílo nemá přijít vniveč, mělo by se dát v první řadě do pořádku lidské soužití s Bohem, a to tím, že Mu vyznáme naše hříchy. Poté spatříme Jeho vykupitelské dílo. Dílo v podobě Jeho Syna Ježíše Krista, jež vykonal pro hříšníky na kříži. Joseph Ratzinger k tomu říká: *„Boží milost je sice nekonečná, ale měli bychom se starat, abychom své tiché zásoby v duši živili, abychom tu v hodině, kdy je budeme potřebovat, nestáli úplně prázdní.“* (RATZINGER, 2000, s. 296) Věřící *„[...] vždycky věří, že existuje absolutní skutečnost, posvátno, které transcenduje tento vezdejší svět, ale které se v něm také projevuje a které jej tak posvěcuje a činí skutečným.“* (ELIADE, 1994, s. 141) Ve víře je ukryto tajemství štěstí.

Pomoc je nabízena těm, kteří se vyznají Bohu ze svých hříchů, litují jich, kají se, obrátí svou důvěru k Pánu Ježíši. To je pomoc, jež Bůh na principu výkupného díla nabízí všem lidem. Bůh tehdy chtěl a chce to i nyní, aby již žádný člověk nezakusil muka Jeho soudu, která dopadly na našeho nositele hříchů. Jestliže nás varuje před nebezpečím, tak to nedělá proto, aby v nás vyvolával obavy a strach, ale z laskavosti a péče o nás samotné. Vše koná v lásce, i jestliže nám představuje vážnost budoucího soudu. Nechce, aby člověk umíral, ale aby konal pokání, obrátil se a vírou přijal Jeho nabízenou milost. Měli bychom pochopit, v jaké zvláštní době žijeme. Že Bůh nám nabízí Svě odpuštění. Pro ztracené ovečky přichází v dnešních dnech doba požehnání a neměly by ho odmítat. Zítra už čas milosti být nemusí. Slovo ovečky není hanlivé, autor práce tím dává najevo důvěrný vztah pastýře a jeho stáda.

2.1 Smrt ve Starém a Novém Zákoně

Smrt nám svá tajemství odkrývá ve Starém i Novém Zákoně. Každý z nich se ke smrti staví odlišně. Ve Starém Zákonu je smrt nutností, kterou Hospodin tvorstvu uložil. On stvořil člověka k Jeho obrazu a on se od něj odvrátil, a proto do lidského života vstoupila smrt jako Boží trest: „*Protožeš to učinil, buď proklet, vyvržen ode všech zvířat a ode vši polní zvěře. Polezeš po břiše, po všechny dny svého života žrát budeš prach. Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu.*“ Ženě řekl: „*Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.*“ Adamovi řekl: „*Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.*“ (GENESIS 3,14–19)

Musíme si uvědomit, že Adamem zde není myšlen jeden člověk, ale celé lidstvo (DELUMEAU, 1998, s. 280) Z čehož plyne, že každý podléhá hříchu, po kterém musí následovat trest ve formě smrti. Smrt je ve Starém Zákonu chápána jako hrůza, zlo, a zlořečení. Je cizí Boží podstatě a dle proroků nebyla vůbec v Božím stvořitelském plánu. (NOVOTNÝ, 1956, s. 926) Ve Starém Zákonu se smrti čelí strachem jak ze smrti jednotlivců, tak i národů včetně strachu se setkáním s Hospodinem. Eliade vidí pozemského Adama jako odraz nebeského archetypu, jenž předává svou roli otce lidstva každému člověku. (ELIADE, 1997, s. 84)

Nový Zákon a příchod Božího Syna Krista na zem toto pojetí mění. Smrt se stává mostem do další vyšší roviny bytí, pro ty, kteří na cestě pozemského života obstojí. Je to brána do dokonalého dalšího života – světa, dalece vzdáleného od bolesti, zla a trápení. Jí končí pomíjivé fyzické bytí ve světě zatíženém dědičným hříchem.

Hříchem, kdy: „*Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt, a tak smrt zasáhla všechny, protože všichni zhřešili.*“ (ŘÍMANŮM 5,12)

Nový Zákon, ale také vidí souvislost mezi smrtí a hříchem. Smrt v něm ale ovšem neznamená jen konec pozemského života, ale stav člověka propadlého Božímu soudu. Smrt a Boží odsouzení zde mohou být souznačné pojmy. (NOVOTNÝ, 1956, s. 926) Člověka od Boha dělí hřích. Smrt je odčiněním přečinu viny. (DAVIES, 2007, s. 59) Ve Starých smlouvách dal Bůh lidstvu šanci v podobě zástupných zvířecích obětí jak se praví ve třetí knize Mojžíše: „*I zavolal Hospodin Mojžíše a promluvil k němu ze stanu setkávání. „Mluv k synům Izraele a řekni jim: Když někdo z vás přinese dar Hospodinu, přinesete svůj dar z dobytka, ze skotu nebo z bravu. Jestliže jeho darem bude zápalná oběť ze skotu, přivede samce bez vady. Přivede jej ke vchodu do stanu setkávání, aby došel zalíbení před Hospodinem. Vloží ruku na hlavu zápalné oběti: ta mu získá zalíbení a zproští ho viny.*“ (LEVICITUS 1: 1–4)

Kdežto v Novém Zákoně se cena za hřích posouvá na Božího Syna Ježíše. Ten jako jediný spravedlivý přišel na zem a stal se Mesiášem, aby bylo vykoupeno lidstvo z hříchů Jeho vlastní krví. Joseph Ratzinger (2003, s. 144) k tomu uvádí: „*Obětní dary byly vždy jen zástupné. A když teď přichází ten, který dává, co je skutečně vlastní, a který tak umožňuje člověku dávat se Bohu, smysl těchto obětí se naplňuje. V něm je nyní přímo to, čím byl a měl být chrám – je chrámem živým.*“ Ježíš tak nahradil denní oběti za hříchů a starozákonní kněžské funkce. Krev tohoto jediného nevinného zaplatila cenu za hřích jednou provždy a otevřela bránu k Bohu. K hodnotnému životu, který nebude obtěžkán zlem, tedy důsledkem hřešení. (ARIES, 2000, s. 13)

Smrt se tak stává branou z neúplného a prvotním hříchem poskvrněného života. Tímto došlo v křesťanství k prudké změně, která převrátila význam smrti.

2.2 Ježíš Kristus Boží Syn

V období, kdy panoval v Judeji král Herodes Veliký, a země byla v područí římské říše, kde vládl císař Augustus, se Josefovi a Marii ve městě Betlémě, městě Davidově, narodil Syn Ježíš. Mohlo by se nám zdát zvláštní, že se Boží Syn narodil v tak ubohém prostředí, ale i pro to je vysvětlení: „*Tato příznačnost pro nás začíná už tím, že Bůh si za dějiště svého jednání vybírá Zemi, toto vesmírné zrnko prachu a pokračuje tím, že v jejím rámci ustanovuje za nositele svých dějin Izrael, národ prakticky bez moci, že se mu tady stává domovem právě Nazaret, město naprosto neznámé, a konečně že Boží Syn se narodí v Betlémě za městem ve stáji. To vše tvoří určitou linii. Bůh totiž staví celý svůj rozměr, totiž lásku, proti lidské pýše. Neboť právě pýcha je jádrem a původním obsahem veškerého hříchu – touhy udělat ze sebe Boha. Naproti tomu láska je něco co se nepovyšuje, ale co sestupuje dolů. Láska ukazuje, že právě sestoupení je skutečný vzestup, že nabíráme výšku, když scházíme níž, když nám nechybí prostota, když se skláníme k ubohým a poníženým. Bůh se stává malým, aby znovu uvedl namyšleného člověka na pravou míru. A z tohoto pohledu je zákon malého bytí základním vzorcem Božího jednání. Dává nám poznat něco z podstaty Boha a z naší vlastní podstaty. V tom je vysoká logika a odkaz k pravdě.*“ (RATZINGER, 2000, s. 145)

To, že Ježíš, Boží Syn sestoupil na zem je pro lidstvo něco zásadního. Už není Jiný, Nepochopitelný. Je nám Blízký tím, že není mimo náš svět. „*Bůh se stal člověkem v Ježíši Kristu, aby lidstvo opět spojil se sebou a byl mu blízko.*“ (FRANZEN, 1995, s. 19) Ježíš nepřišel, abychom měli život pohodlnější, ale přinesl nám poselství, jež nás má vytrhávat ze lži. Přináší nám pravdu a výzvu, kterou nacházíme v Jeho střetu se současníky.

Byl křtěn v řece Jordán, při čemž byl označen Duchem Božím za Syna Božího. Kristus obstál a očistil se během čtyřicetidenního půstu na poušti, kam jej Duch Boží vyvedl. „*Čtyřicet dní v poušti na sebe bere čtyřicet pouštních let Izraele.*“ (RATZINGER, 2000, s. 158)

Tím nám ukázal, že „*Velké poslání nemůže uzrát bez období odříkání, ztišení, otevření se a usebrání.*“ (RATZINGER, 2000, s. 172)

Jeho pobyt v poušti nám ukázal zvláštní setkání s Bohem a hrozbu světa. Poušť zde představuje popření života, osamělost, rezignaci a poušť hladu a žízně, čímž na sebe vzal lidská pokušení, která protrpěl, aby získal veliké poselství.

Tímto byl čistý a odhodlaný šířit evangelium o přiblížení Božího království a obnově světa skrze Boží milost. „*Ježíš nestavěl na morálních apelech, jeho blahoslavení [...] jsou výlučně zaslíbením. Zaslíbení [...] znamená, že v Boží absolutní (eschatologické) budoucnosti nebude sociální deprivace, kterou Ježíš rozpoznal, jako nejhorší důsledek lidského odcizení (hříchu) a nejtěžší břemeno pro ty, kteří jsou jí postiženi.*“ (POKORNÝ, 2005, s. 26) Kázal nejdříve v Galileji a pokoušel se kolem sebe shromáždit lid svého slova. Poté rozšířil svou činnost i na Jeruzalém. Verboval, učil nositele Božího učení, kdy při Jeho šíření léčil nemocné a podporoval slabé. Jeho učení a humanita se ale znelíbila vládnoucí třídě. Oni viděli v Ježíšově učení ohrožení své moci. Farizeové a kněžstvo mu začali usilovat o život. Ježíš, ale své učedníky připravoval na to, že nepřichází jako zachránce a vládce. „*Sám se také nenazýval Mesiášem, ale Synem člověka.*“ (RATZINGER, 2000, s. 222)

Při poslední večeři s Jeho dvanácti apoštoly promluví o zradě ze strany Jidáše, která ho čeká a ustanoví eucharistii, kterou křesťané slaví dennodenně po 2000 let. Nakonec byl označen za zrádce a zatčen. „*Ježíš nejdříve podstoupil židovský proces, který skončil výrokem viny. Židovské autority však kupodivu nevykonají trest a místo toho radši věc předají římskému státnímu soudu.*“ (RATZINGER, 2000, s. 226), kde se náboženský proces mění na politický. Pilát Pontský na Ježíši neshledává vinu a dává na výběr mezi Ježíšem a zločincem Barabášem davu. Dav je rozrušen a zvolá jednoznačnou odpověď: „*Na kříž s ním!*“ „*V zástupech jsou i lidé, kteří před tím byli naprosto mírní, takoví, kteří Ježíše měli rádi a oslavovali ho. Vidíme, jak dav rozrušuje vědomí. Jak člověka umí odcizit sobě samému a udělat z něj nástroj zla.*“ (RATZINGER, 2000, s. 227) Pospíšil (2002, s. 190) k tomu říká: „*Jeho pasivita je pouze zdánlivá, vždyť se mohl velmi snadno tomu všemu vyhnout. Stačilo prchnout, ukryt se, nechat se zesměšnit, popřít, že je Božím Synem. On ale nic z toho neudělal, naopak sebe sama zcela svobodně vydal utrpení a trapnosti kříže.*“ Dějiny se tímto aktem rozpůlily „*na čas před Kristem a po Kristu*“.

2.2.1 Vykupující smrt Božího Syna

Ukřižování Ježíše Krista nabídlo lidem řešení v otázce smrti. „*Tím se nemyslí, že by byl nalezen nějaký lék proti smrti: to by bylo čarování. Zrovna tak nebyla objevena nová etika umírání; to by byl jen pokrok k dokonalejšímu lidskému chování. Skutečnost smrti zůstává; umisťuje se však do nové souvislosti života, stává se přechodem do nového božsky naplněného věčně lidského života, neboť nyní za naším umíráním je také vzkříšení.*“ (GUARDINY, 1972, s. 29) Boží Syn osvětlil smrt tak, že ji přeměnil na bolestný přechod do dalšího věčného života. Kristova smrt má pro klasickou křesťanskou dogmatiku spásný význam a spolu z Jeho zmrtvýchvstání je středem evangelia. (MACEK, 2006, s. 53) „*Kristus zemřel tak jako žádný jiný člověk, protože žil takovou životností a jasností, jakých nedosáhl žádný prostý člověk.*“ (GUARDINY, 1972, s. 26) Otec Ježíše Krista tak z tajemného „nic“ nechává povstat věčnou plnost lásky. Jde o východisko, které nevyklučuje tísnivé „nic“ smrti, ale i tak odpovídá láskyplnému přání života, jež míří k jeho naplnění. „*Jestliže lidé působili „zvenku“ Ježíšovu Bolest a jeho ponížení, a to je zlo, pak toto zlo je přemoženo a vnitřně proměněno tím, co vychází z Kristova nitra, tedy jeho láskou, jeho poslušností, a tak sám Ukřižovaný z maximálního pasivo činí totální aktivo.*“ (POSPÍŠIL, 2002, s. 190)

Smrt na kříži se tak stává historickou spásnou událostí. Ukřižování a zmrtvýchvstání Krista je tajemné řešení konfliktu života a smrti. (BOUBÍK, 1997, s. 151) Jeho vzkříšením dostává život i smrt úplně jiný rozměr. Věříme totiž, že budeme vzkříšeni stejně, jako byl On. Zmrtvýchvstalý Ježíš je podstata našeho budoucího života.

Křesťanská víra nás učí, že Ježíšova smrt je pro nás poselství vykoupení. Ten kdo nevěří, se může domnívat, že se jedná pouze o učení, protože smrt Ježíše je spásná událost a je předmětem víry a jejím tajemstvím. Ale i toto tajemství může prosáknout do viditelného rozměru lidského života. Může se proměnit v historické znamení, které pomáhá lidskému očekávání, aby se dostalo blíž k tajemství kříže. (BOUBÍK, 1997, s. 161)

„Úzkost, smutek a bolest dnů utrpení jsou nezbytné, moudrost kříže je nutnost, již neunikne žádný člověk, který se chce uskutečnit své určení k věčnosti. Velikonoční tajemství se však neuzavírá úzkostným zvoláním Ježíše na kříži, ale radostí Exultet.“ (SKALICKÝ, 2005, s. 93)

Jelikož zrovna na kříži se dovršují dějiny tajemství okamžikem smrti, kdy se realizuje dokonalá oběť, jež je nezbytná pro vykoupení hříchů a vstoupení do věčného života. „Moudrost kříže není bláznovstvím, neboť nachází své dovršení v moudrosti zmrtvýchvstání.“ (SKALICKÝ, 2005, s. 93) „Kříž je tedy paradoxním zjevením Boží všemoci v bezmoci, Boží slávy v propastném ponížení a zesměšnění, Boží moudrosti v pošetilosti sebevydání hrůzné smrti.“ (POSPÍŠIL, 2002, s. 191)

2.2.2 Kristovo prožívání smrti

V Písmu nenalezneme organizovaný rozbor Kristovy osobní zkušenosti se smrtí, ale v evangeliích nalezneme fragmenty, jaké nám poskytují dostačující informace. Jedním z velice překvapujících sdělení evangelia je, že Ježíš trpí úzkostí, která se zdá být větší, než jaká může být ta naše. (BOUBÍK, 1997, s. 161) Jeho úzkost byla v Jeho životě a zřetelně se projevila před smrtí a v jejím okamžiku vyvrcholila. On Bohočlověk plakal, když se setkával se smrtí, a to proto, aby napravil naši neposlušnost, tím že svou vykupitelskou smrtí zdůraznil „na svém těle naše hříchy na dřevo kříže“. Osamocení na kříži Ježíš „[...] prožíval se vši hrůzou totální izolace, i když se nevzdal svého vztahu k Bohu jako Otcí, jemuž se svěřuje se svým zoufalstvím.“ (POKORNÝ, 2005, s. 35)

„Musíme přiznat, že ukřižování Spravedlivého, který se prokázal jako Boží posel a v posledním důsledku jako vtělený Boží Syn, představuje objektivně vzato odmítnutí pokorné a milosrdné Boží lásky, jejímž hlasatelem a ztělesněním Ježíš z Nazareta byl, podle křesťanské víry se vlastně jedná o určitý druh bohovraždy.“ (POSPÍŠIL, 2002, s. 189)

Především evangelium svatého Jana, ale i ostatní evangelia, nám odkrývají některé základní zkušenosti se smrtí, jak ji zakoušel Ježíš.

„On, na svém těle vzal naše hříchy na kříž, abychom zemřeli hříchům a byli živi spravedlnosti. Jeho rány vás uzdravily. Vždyť jste bloudili jako ovce, ale nyní jste byli obráceni k pastýři a strážci svých duší.“ (1. LIST PETRŮV 2,24) „Byl si plně vědom toho, že umírá pro spásu člověka. Ovšem kříž představuje také vrcholné zjevení Boží slávy a ničím nepřekonatelný výraz darování se Boha člověku.“ (POSPÍŠIL, 2002, s. 183)

Joseph Ratzinger o Kristově zkušenosti se smrtí říká: *„Já v tom spatřuji jakýsi boj mezi lidskou a Božskou duší Ježíše Krista. Ježíš vidí celou to propast lidské špíny a lidské hrůzy, kterou musí unést a projít. Tento pohled, který dalece přesahuje vše, co vnímáme my – i nám se může udělat nesnesitelně zle, pohlédneme-li na hrůzy lidských dějin, na propast odmítání Boha, která lidi ničí, tento pohled mu odhaluje hrůznost břemene, které se k němu blíží. Nejde jen o strach z okamžiku poprav, ale o konfrontaci s celou strašlivostí a propastností lidského osudu, který na sebe má vzít.“ (RATZINGER, 2000, s. 224)*

Víme, že Kristovo utrpení: *„není pasivním snášením nevyhnutelného zla, ale že je v plném souladu s aktivním postojem, který Ježíš zastával po celý svůj život.“ (POSPÍŠIL, 2002, s. 190) „Na smrti se něco změnilo, když ji podstoupil Kristus. Kristus zemřel tak opravdově a drsně jako žádný jiný člověk; neboť smrt se stává tím více smrtí, čím dokonalejší je život, který ukončuje.“ (GUARDINY, 1972, s. 26)*

Kristovou smrtí byl ohlášen Božský velký plán spásy, poněvadž se i vedle obrovské úzkosti setkáváme i s Jeho slovy plnými nadějí na život ve věčnosti, který ze smrti povstane.

Nebylo zde toto zlo *„přemáháno jinou formou zla, ale jediné a výhradně dobrem. Tím je toto strašlivé a úděsné zlo vnitřně proměněno ve výraz maximální lásky, v nejúchvatnější zjevení Boží tváře, ve vítězství nad maximálním zlem bohovraždy, v prostředek sebedarování Boha těm, kdo jsou ochotni takového Boha přijmout.“ (POSPÍŠIL, 2002, s. 191) Čímž nám Bůh Otec vyjevil svou všemohoucnost, odpověděl na otázku smrti smrtí Ježíše Krista, poněvadž On umírá za naše hříchy ve shodě s Písmem.*

2.2.3 Vzkříšení Ježíše Krista a naděje na věčný život

Aby se naplnilo Písmo, přijal Kristus vůli svého Otce Boha. Byl odsouzen, mučen, přibit na kříž, na němž skonal a byl pohřben. Třetího dne vstal z mrtvých a stal se tak nejvýznamnější pravdou naší víry v Krista. (KKC, 2002, s. 638)

Svatý Pavel napsal: „*A jestliže nevstal, marné je naše kázání, marná je naše víra*“ (1. KORINTSKÝM 15,14) Vše co Kristus kázal a učil, stvrdil svým vzkříšením. Zmrtvýchvstání je definitivní důkaz Jeho Božské autority, kterým odůvodnil veškeré pravdy, jak to slíbil. Včetně pravd, jež jsou lidskému duchu málo dostupné. (KKC, 2002, s. 651)

„*Řekl jim: „To jsem měl na mysli, když jsem byl ještě s vámi a říkal vám, že se musí naplnit všechno, co je o mně psáno v zákoně Mojžíšově, v Prorocích a Žalmech.“ Tehdy jim otevřel mysl, aby rozuměli Písmu. Řekl jim: „Tak je psáno: Kristus bude trpět a třetího dne vstane z mrtvých;“*“ (LUKÁŠ 44–46)

Ježíšovo zmrtvýchvstání je naplněním zaslíbení Starého Zákona i Jeho pozemského života. Vzkříšení potvrdilo pravdu o Kristově Božství. Jak On sám totiž řekl: „*Teprve až vyvýšíte Syna člověka, poznáte, že já jsem to a že sám od sebe nečiním nic, ale mluvím tak, jak mě naučil Otec.*“ (JAN 8,28) Právě Jeho vzkříšení, poté co byl ukřižován, potvrdilo, že je opravdu Boží Syn a Bůh samotný. Jeho vzkříšení je řešení k porozumění dějin člověka, stvoření a dějin světa. „*Znát mýty znamená vědět, co se skutečně stalo ve světě, to, co bohové a civilizační hrdinové skutečně učinili... Poznat mýtus znamená znát jeho božské dějiny, které se zjevují v ději, tj. v řadě nepředvídatelných událostí, jež jsou však nabitě významy a navzájem spolu souvisejí [...]* Tyto činy posvátných dějin nás tedy uvádějí do všeho, co se stalo významného od stvoření světa, do všech událostí, které přispěly k tomu, aby se člověk stal takovým, jakým je dnes.“ (ELIADE, 2004, s. 11) Lidstvo je totožně jako veškeré stvoření v podřízenosti smrti, ale prostřednictvím Ježíše byla tato podřízenost smrti nahrazena zákonem života. Člověk od této chvíle nežije pro smrt, ale žije pro život, jenž se má probudit právě v nás. Tento život přinesl Ježíš na Zemi. Ten kdo zná Boha jako svého Otce a věří v Ježíše Krista, přejde ze sféry smrti do sféry života, neboť zemřít v Bibli znamená být bez vztahu k Bohu.

Zakusí sice tělesnou smrt, ale Bůh jej jednoho dne vzkřísí rovněž jako Ježíš Lazara. Ježíš Kristus Boží Syn se nám tak stal rádcem ve všech útrapách spojených s umíráním a vůdcem v této nejtěžší hodině života. Poněvadž dosáhnout své dokonalosti může smrt jen v Boží lásce.

„Ježíš jí řekl: „*Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky. Věříš tomu?*“ (JAN 11, 25–26)

„*Ať je historický kontext, do něhož je ponořen, jakýkoli, homo religiosus vždycky věří, že existuje absolutní skutečnost, posvátno, které transcenduje tento vezdejší svět, ale které se v něm také projevuje a které jej tak posvěcuje a činí skutečným. Věří, že život má posvátný původ a že lidská existence aktualizuje všechny své potenciality natolik, nakolik je náboženská, tj. nakolik participuje na skutečnosti. Bohové stvořili člověka a Svět, civilizační Hrdinové dovršili dílo Stvoření a mýty uchovávají historii všech těchto božských a polobožských děl. Tím, že reaktualizuje posvátné dějiny, že napodobuje božské chování, zaujímá člověk místo po boku bohů a udržuje se v jejich blízkosti, tj. v tom, co je skutečné a významuplné.*“ (ELIADE, 1994, s. 141) Kdežto člověk, jenž nevěří „*[...] odmítá transcendenci, přijímá relativitu (skutečnosti) a dokonce někdy pochybuje o smyslu existence*“ (ELIADE, 1994, s. 141) Je důležité si uvědomit, že smrt má hluboký smysl a tím vnést pochopení do této zkoušky našich životů. „*Náboženství a mytologie se u moderních lidí, kteří se prohlašují za nenáboženské, „skryly“ do temnot jejich nevědomí – což zároveň znamená, že možnosti reintegrace náboženské zkušenosti dřímají u takových bytostí hluboko v jejich nitru.*“ (ELIADE, 1994, s. 148)

Je velmi důležité nalézt smysl života, který končí smrtí a tuto nezměnitelnou a nepopíratelnou událost sdílet spolu s Kristem. On sám nám totiž na svém životě i smrti ukázal smysl ve světle trpícího Služebníka. „*Tak jako Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.*“ (MATOUŠ 20,28)

2.3 Očistec, peklo a nebe

2.3.1 Očistec – purgatorium

„Nato uspořádal ve vojsku sbírku a poslal do Jeruzaléma dva tisíce drachem, aby byly přineseny oběti za padlé. Bylo to krásné a šlechetné jednání, vždyť Juda přitom myslel na vzkříšení. Kdyby nebyl přesvědčen, že padlí vstanou, bylo by zbytečné a marné modlit se za mrtvé.“ (2. MAKABEJSKÁ 12,43–44)

V tomto výňatku z 2. knihy Makebejské se můžeme dočíst o Judovi, který se modlil za vojáky padlé v boji, u kterých našel amulety proti zlým silám. Poté zorganizoval sbírku, jež zaslal do Jeruzaléma, co by oběť za hřích. Věděl tedy, že po smrti dochází k detailní přeměně člověka. Zde tedy nalézáme odkaz na očistec, o němž se Písmo sv. přímo nezmiňuje.

„On však byl přesvědčen, že těm, kdo zemřeli ve zbožnosti, je připravena nejkrásnější odměna. To je vznešená a zbožná myšlenka – proto dal přinést smírcí oběti za mrtvé, aby jim byly odpuštěny hříchy.“ (2. MAKABEJSKÁ 12,45) Tato událost nám naznačuje, že židé byli několik století před Kristem přesvědčeni, že mohou mrtvým napomáhat obětí a modlitbami. Věřili, že po smrti přijde vysvobození od hříchů. (BOUBLÍK, 2006, s. 173) Joseph Ratzinger k tomu říká: *„Člověk od pradávna tíhne k tomu, aby pro zemřelé ještě něco udělal, k jakýmsi dodatečným aktům lásky, především je-li si vědom, že dotyčným před tím něco zůstal dlužen.“ (RATZINGER, 2000, s. 88)* Naše modlitba za mrtvé je plná hlubokého povědomí, které ví, že jim ještě můžeme nějak pomoci, že pro ně můžeme něco ještě udělat.

Církev nám říká, že ti co si jsou jisti svou věčnou spásou a zemřou v Božím milosrdenství, ale nejsou vzorně očištěni, podstupují proto očistu po smrti, aby dospěli ke svatosti, které je zapotřebí k vstoupení do nebeské radosti. (KKC, 2002, s. 1030) Očistec v lidové zbožnosti znamenal vždy spíše vizi středověkého žaláře, v němž dojde k úplné očistě a napravení. Očistec spočívá v hlubokém obrácení se, v návratu k Bohu a klade důraz na přeměnu, která v průběhu očisty probíhá. (BOUBLÍK, 2006, s. 172)

Dle slovníku biblické kultury (1992) je hřích pojmem náboženským. Je to motiv konfliktu s Bohem a nikoliv provinění. Ježíš kázal v Novém Zákoně: *„I tomu, kdo by řekl slovo proti Synu člověka, bude odpuštěno; ale kdo by řekl slovo proti Duchu svatému, tomu nebude odpuštěno v tomto věku ani v budoucím.“* (MATOUŠ 12,32) Dle toho lze usoudit, že existují hříchy, jaké mohou být odpuštěny. (BOUBLÍK, 2006, s. 173)

„Očišťování po smrti lze tedy pokládat za jakési setrvávání ve stavu smrti s Kristem. V něm se uskutečňuje dokonalý rozchod s hříchem, úplný exodus ze světa a přetvoření nutné ke vstupu do věčného života.“ (BOUBLÍK, 2006, s. 174) Toto očišťování se však týká pouze všedních hříchů. Hříchy mají hierarchii podle své váhy. Církev v její tradici dělí hříchy na všední a smrtelné. Všední hřích narozdíl od smrtelného nezničí lásku člověka závažným porušením Božího zákona, což znamená odvracení se člověka od Boha, který je jeho konečným cílem. Lidské bytosti byly dány schopnosti sloužit buďto světu, anebo Bohu zjeveného v Ježíši Kristu. Po naší smrti v nás převládá neodvolatelná touha pro sloužení Bohu, avšak i toto odhodlání si žádá očisty, neboť nejsme úplně oprostěni od nespoutaného lnutí k světu. (BOUBLÍK, 2006, s. 175) *„Zde je každý očištěn od toho, co je neúnosné a co sám nesnáší, takže se vyloupne čisté jádro a my shledáme, že opravdu všichni patříme k velké, společné symfonii.“* (RATZINGER, 2000, s. 88) Trest za naše viny není uložen Bohem, ale spočívá v situaci zemřelého, který zatím neuskutečnil naprostou přeměnu, tedy návrat k Bohu, jenž se projeví pokáním. (BOUBLÍK, 2006, s. 175) Srdečné obrácení doprovází stesk, zármutek a bolest. Člověk totiž v okamžiku smrti hodnotí svůj život v novém světle. Ve světle Ježíše Krista co by soudce. Pozoruje následky jeho hříchů a ve svém minulém životě vidí pochybení, nicotnost a marnost.

2.3.2 Peklo – šéol

Lidská bytost má možnost volby, která mu umožňuje svobodně odmítnout velkolepé dílo vykoupení a odpuštění. Nejzazší možnost ve smrti spočívá v konečném a definitivním nepřátelství vůči Bohu. Ve smrti se rozhoduje s absolutní platností o společenství anebo definitivním nekonečném odloučení od Boha – a tím je peklo, v něm pykají duše zlých. (SBK, 1992) Nelze totiž být ve společnosti a spojení s Bohem, pokud svobodně nezvolíme možnost milovat ho. (KKC, 2002, s. 1033) Dle slov Ježíše Krista peklo patří ďáblu a jeho služebnictvu. Ďábel je pokušitel a zosobňuje zlo. (SBK, 1992)

„Potom řekne těm na levici: ‚Jděte ode mne, prokletí, do věčného ohně, připraveného ďáblu a jeho andělům!‘“ (MATOUŠ 25,41) Nicméně patří také těm, kdo neuskutečňovali přikázání lásky a opovrhovali spásou: „Hladověl jsem, a nedali jste mi jíst, žíznil jsem, a nedali jste mi pít, byl jsem na cestách, a neujali jste se mne, byl jsem nahý, a neoblékli jste mě, byl jsem nemocen a ve vězení, a nenavštívili jste mě.‘ Tehdy odpovědí i oni: ‚Pane, kdy jsme tě viděli hladového, žíznivého, pocestného, nahého, nemocného nebo ve vězení, a neposloužili jsme ti?‘ On jim odpoví: ‚Amen, pravím vám, cokoliv jste neučinili jednomu z těchto nepatrných, ani mně jste neučinili.“ (MATOUŠ 25,42-45)

Kristus i Jan Křtitel hovoří o pekle jakožto o věčném ohni, temnotě a o pláči a skřípění zubů: *„Tam bude pláč a skřípění zubů, až spatříte Abrahama, Izáka a Jákoba i všechny proroky v Božím království, a vy budete vyvrženi ven.“ (LUKÁŠ 13,28)* Pláč zde ukazuje na muka, jež tam lidé musí vytrpět. Nebude to utrpení fyzického těla, nýbrž nekonečné sebeobžaloby, poněvadž člověk propásl dobu milosti a pohrdl jeho vlastním spasením. Skřípání zubů naznačuje to, že i když pláče, není už možné pokání. Zatvrdili se proti Bohu a Jeho nabídce vykoupení, a to tedy zůstane jejich postojem. *„Pláč a skřípění zubů vlastně znamená ohrožení, nebezpečí a konec konců i ztroskotání člověka. Je to situace popisující svět lidí propadlých drogám nebo orgiastickým extázím – v momentech, kdy vystřízliví, jasně pocítují totální rozštěp svého života [...]“ (RATZINGER, 2000, s. 136)*

„Souvislost s padlým člověkem a s jeho nářkem, žalováním a protestním křikem vydává obraz vystavení chladu, kam se dotyčný uvrhl odmítnutím lásky.“ (RATZINGER, 2000, s. 136)

Peklo je vylíčeno jako sirné jezero v knize Zjevení, a to starozákonním obrazem zkázy Sodomy. Věčný trest s posledním soudem slučuje Pavel: *„Až budou říkat, je pokoj, nic nehrozí“, tu je náhle přepadne zhouba jako bolest rodičku, a neuniknou.“* (1. TESALONICKÝM 5,3) Novotný k tomu říká: *„Těmito obrazy však nejsme nikterak poučováni o přirozené povaze trestu po smrti, jak se domnívala středověká církev [...] Nový Zákon nechce ukojit naši zvědavost –, nýbrž slavnostně varovat, abychom nebrali vážnost Božího soudu na lehkou váhu. Bůh je přísným a spravedlivým soudcem právě proto, že je SVATÁ láska.“* (NOVOTNÝ, 1956, s. 612) Peklo je místo, jež je spojeno s hříchem. Je to místo konstantního osamocení od Boha a věčného zatracení. Pekelné tresty jako věčný oheň zažívají duše těch, kdo zemřeli ve stavu smrtelného hříchu, kdy sestoupili ihned do pekla. (KKC, 2002, s. 103536) Písmo svaté a církevní učení nás vybízí k odpovědnosti, kdy máme žít svobodně, leč myslet na věčný osud. Jakkoli byla naše minulost tmavá, tak máme možnost přijmout spasení naší duše. Spasení, jež nám zdarma Bůh nabízí. Naše vědomí o Boží lásce dá našemu srdci pokoj v těchto časech plných rychlých změn a pohled k slavnému cíli nám dodá odvalu.

2.3.3 Nebe – dům Otce

Dům Otce, víno, svatební hostina, ráj, nebeský Jeruzalém, království pokoj, život, světlo, přesně tak mluví v obrazech o nebi Písmo svaté (KKC, 2002, s. 1027) Starý Zákon pojímá nebe odlišně než-li Nový. Dle něj se po obloze pohybují hvězdy. Nad oblohou je poté sníh, v měsících déšť, vítr a úplně nejvýše je místo andělů a Boha, který používá oblaka jako své vozy.

Kdežto v Novém Zákonu se praví, že z nebe sestoupil Boží Syn, tam je na náš pravý domov a tam jsou vypsána jména žijících a odtud znovu přijde, aby nastolil navždy své království Ježíš.

„Ale jak je psáno: ‚Co oko nevidělo a ucho neslyšelo, co ani člověku na mysl nepřišlo, připravil Bůh těm, kdo ho milují.‘“ (1. KORINTSKÝM 2,9)

Novotný říká, že je nebe nejčastěji představováno jako sedmivrstvé. V sedmém, tedy nejvýše, sídlí Bůh, v druhém jsou zlí duchové a andělé, co očekávají zatracení a třetí je ráj. (NOVOTNÝ, 1956, s. 481) „*Pro kající a věřící v Krista jsou už nyní ukládány poklady v nebi, tj. tam kde je Bůh. [...] Ovšem tyto nebeské spásné hodnoty se příchodem Krista začaly prolamovat na tuto zem [...], jednou však sestoupí celý nebeský řád na zem jako město z nebe [...] nebe je tedy místem spásy. V něm se vedou rozhodující boje o spásu člověka.*“ (NOVOTNÝ, 1956, s. 481) K těmto pokladům Nový Zákon sám říká: „*Ukládejte si poklady v nebi, kde je neničí mol ani rez a kde je zloději nevykopávají a nekradou.*“ (MATOUŠ 6,20). Radí nám tedy, že naše víra a přizpůsobení současného života, životu následujícímu je dobrá investice. Jestliže se odevzdáme Bohu, naplníme naše niterné chtění po věčnosti spjaté se ztraceným rájem. Joseph Ratzinger vidí ráj následovně: „*I svaté texty mohou hovořit jen obrazně. Zkoušejí nám to naznačit například v obrazech nebeské liturgie-i zpěv a pohnutí jsou zde symboly [...] s tímto jiným stavem nejsou spojeny jen jiné prostorové vztahy, ale i jiná časovost. Když si ráj představujeme jako nezměrně dlouhou dobu, vnucuje se nám myšlenka, že to dříve či později bude příliš dlouhé. Ale vystoupení z času, který ubíhá, střídá [...] jediný veliký okamžik radosti. Věčnost bychom si měli představovat spíše ve smyslu naplněného okamžiku, který je mimo veškerý čas.*“ (RATZINGER, 2000, s. 296–297) Jen ti, kdo zemřou v přátelství s Bohem a v Boží milosti a jsou naprosto očištěni a žijí navždy s Kristem, i přestože je nebe nabídnuto všem. (KKC, 2002, s. 1023) Bytí v Ježíši Kristu spočívá v bytí v nebi. Jakou měrou se člověk nachází u Krista, takovou měrou je v nebi.

Kristus jeho bytím a následným zmrtvýchvstáním nebe zpřístupnil. Ti, kteří setrvali věrni jeho vůli, a kteří v něho uvěřili, tak právě ty Ježíš Kristus přidružuje ke své nebeské oslavě. Plné vlastnění plodů vykoupení, jež sjednal Kristus. (KKC, 2002, s. 1026) Nebe zobrazuje nikdy nekončící blízkost Boha, nejvyšší společenství s Bohem a poslední naplnění.

2.4 Otázka vzkříšení, spásy a Božího království

2.4.1 Otázka vzkříšení

V kontextu s Ježíšem, jehož jméno znamená: Hospodin je spása (NOVOTNÝ, 1956, s. 948), je kříšení mrtvých znamení mesiášské doby a předzvěst zmrtvýchvstání, jak o tom hovoří Matouš: *„Hroby se otevřely a mnohá těla zesnulých svatých byla vzkříšena.“* (MATOUŠ 27,52) Ve Starozákonní smlouvě se praví, že lidé žijící ve spravedlnosti oživnou a budou se podílet na Božím vysvobození. Vzkříšení v Novém Zákonu lze rozdělit do tří kategorií:

- **Vzkříšení samotného Krista**, který vstal z mrtvých v neděli třetího dne. Evangelisté předpokládají, že vstal v těle s nadpřirozenými schopnostmi. Nový Zákon tvrdí, že Ježíšovo vzkříšení bylo Božím činem, který nám dává záruku, že jde o absolutní vítězství nad zlem a smrtí. Zde se začíná eschatologické vítězství Boha. Je to znamení, že vykoupení, jež přinesl Ježíš Kristus, obsahuje nejenom duchovní elementy světa, ale i celé stvoření ze všech hledisek. (NOVOTNÝ, 1956, s. 1260)
- **Vzkříšení věřících** s Ježíšem Kristem, jejichž naděje na vlastní vzkříšení stojí na vzkříšení Ježíše. (NOVOTNÝ, 1956, s. 1260–61) On je totiž představitel veškerého lidstva a v Jeho osobě byla smrt přemožena: *„A jako vešla do světa smrt skrze člověka, tak i zmrtvýchvstání: jako v Adamovi všichni umírají, tak v Kristu všichni dojdou života.“* (1. KORINTSKÝM 15,21–22) Kristus chápal svou smrt jako křest, kterým projdou i jeho následníci, aby s Ním poté opět žili. Křest je chápán v Novém Zákoně jako exodus: *„[...] nového Izraele z domu otroctví, je vtělením do těla Kristova, novým zrozením, přechodem z hříchu do spravedlnosti.“* (NOVOTNÝ, 1956, s. 1261)

Pro pokřtěné je smrt jen spánkem, kterým musí projít do věčnosti. Pokřtěný žije v Kristu a Ježíš v něm a má zaručený věčný život. Kdo věří, má věčný život, poněvadž cítí přítomnost Ducha Svatého a ten je prvním ukazatelem konečné spásy. Pro věřící je jejich smrt výhrou, poněvadž život s Kristem je lepší než-li život na zemi (SBK, 1992), i když s vírou.

- **Veškeré vzkříšení mrtvých**, kdy i přes jistotu věřících, kteří už nyní mají zaslíben věčný život, ke kterému má dojít podle Nového Zákona v budoucnosti. O takovém všeobecném vzkříšení se zmiňuje už Stará smlouva. Nicméně až „[...] vzkříšení Ježíše Krista dalo pevný základ této víře. On byl první ze vzkříšených [...] a slíbil věřícím, že je vzkřísí v nejposlednější den.“ (NOVOTNÝ, 1956, s. 1261) Jan hovoří o vzkříšení k životu a vzkříšení k soudu: „A vyjdou: ti, kdo činili dobré, vstanou k životu, a ti, kdo činili zlé, vstanou k odsouzení.“ (JAN 5,29) Kniha Zjevení nám říká, že ke vzkříšení dojde postupně, kdy Ježíš byl první, poté budou vzkříšeni ti, kteří mu patří, a poté dojde na ostatní mrtvé.

2.4.2 Otázka spásy

Spasení je biblické označení milostivého vysvobození Bohem, a to především duchovního. Je to vysvobození z hříchů a jeho následků, kterými jsou soud a smrt. Spasení člověka předpovídal již Starý Zákon a k jeho naplnění došlo v poslání a díle Božího Syna Ježíše Krista (NOVOTNÝ, 1956, s. 947), jenž je Spasitel. (SBK, 1992) „*Jen Bůh má dostatečnou sílu, aby svou pravicí způsobil spásu.*“ (NOVOTNÝ, 1956, s. 947) Může spasit lidstvo nebo jen jednotlivce, za podmínek, že lidé činí pokání a obrátí své srdce.

Později však význam spasení dostal eschatologický rozměr, když se Izraelité upínali k věku, kdy přijde Mesiáš: „*Toto praví Hospodin: „Dodržujte právo, jednejte spravedlivě, protože má spása se už přiblížila, už se zjevuje má spravedlnost.*“ (IZAJÁŠ 56,1)

Právě v tomto věku mělo být splněno vše podstatné ke spáse. Tyto naděje byly sice ohledně pozemských záležitostí jako například: osvobození od nepřátel, ale nicméně pojem spásy se stával duchovnějším, a to nejen pro národ vyvolený.

V Novém Zákonu se spása stává vysvobozením z nebezpečí a smrti, úzkosti a nemoci. (NOVOTNÝ, 1956, s. 947) Spása je opakem zatracení. A jak praví Matouš: spása je úzkým vchodem do Božího království. Je vchodem do světla, jež je symbolem radosti, lásky a všeho co ukazuje cestu k Bohu na rozdíl od temnoty, která stojí proti světlu spásy a je symbolem smrti, slz a neštěstí. (SBK, 1992, s. 219) Spasení v sobě obsahuje vše, co přinesl Ježíš Kristus lidem. Ježíš Kristus je jediným spasitelem. „*Kristus je dveřmi království Božího. Jen ten kdo jimi vchází, bude spasen. Jen u Ježíše má spása také význam budoucnostní, eschatologický v tom smyslu, že věřící budou zachráněni při posledním soudu a dojdou věčného blahoslavenství a slávy.*“ (NOVOTNÝ, 1956, s. 948) Avšak je to milující Stvořitel, jenž neustále bojuje o naši spásu a i při sebemenším náznaku pokání, lítosti a chtění se navrátit do Jeho náruče nás přímá a Bible nám o tom vypráví.

Vypráví a pomáhá nám „[...] v uvědomění si těchto vazeb a hříček. Bible je solí i kořením mnohých děl. Vždyť co by z nich zbylo, kdyby toto koření vyprchalo, nebo spíš kdybychom my ztratili chuť?“ (SBK, 1992, s. 298) Bible nás při jejím čtení povzbuzuje k hledání Boží slávy, napovídá nám, abychom naše myšlenky věnovali Bohu a jeho nezměrné volnosti, moci a moudrosti, čímž se zaobíráme i vlastními myšlenkami. Máme do vínku dán rozumový potenciál, jenž nás činí odpovědnými a odpovědnost a víra nás vede k chvále a úžasu, které jsme povinni věnovat našemu Stvořiteli.

2.4.2.1 Historie lidské spásy

Událost spásy člověka se započala jeho pádem. Boží obraz, tedy člověk, se odvrátil od Boha a svého Stvořitele a chtěl dosáhnout úrovně jako on. Toužil po tom být „Víc“ na což neměl žádné právo. Zde se zrodilo zlo, jež se stále rozrůstalo až do té míry, že Bůh poté začal litovat toho, že stvořil člověka.

Člověka, který měl být strážcem ráje: „*Litoval, že na zemi učinil člověka, a trápil se ve svém srdci. Řekl: „Člověka, kterého jsem stvořil, smetu z povrchu země, člověka i zvířata, plazy i nebeské ptactvo, neboť lituji, že jsem je učinil.“*“ (GENESIS 6,6–7)

Stvořitel se slitoval nad Noem, zjevil se mu a stává se jeho zachráncem. Bůh se poté zjevuje Abrahámovi, stává se jeho Bohem, což stvrzuje smlouva, kterou později obnoví rituál na těle Abrahámově i jeho národu: „*Znamením mé smlouvy mezi mnou a vámi i tvým potomstvem, kterou budete zachovávat, bude toto: Každý mezi vámi, kdo je mužského pohlaví, bude obřezán. Dáte obřezat své neobřezané tělo a to bude znamením smlouvy mezi mnou a vámi.*“ (1. MOJŽÍŠOVA 17,10–11). Hospodin si chce ověřit sílu Abrahámovy víry, a proto chce, aby obětoval svého syna. Abrahám Boha nezklame a stává se přítelem Boha a za odměnu je mu slíbeno, že jeho další pokolení porostou a stanou se lidem Hospodinovým, jak se praví v první knize Mojžíše: „*Přisáhl jsem při sobě, je výrok Hospodinův, protože jsi to učinil a neodepřel jsi mi svého jediného syna, jistotně ti požehnám a tvé potomstvo jistotně rozmnožím jako nebeské hvězdy a jako písek na mořském břehu. Tvé potomstvo obdrží bránu svých nepřátel a ve tvém potomku dojdou požehnání všechny pronárody země, protože jsi uposlechl mého hlasu.*“ (1. MOJŽÍŠOVA 22,16–18). Jeho lid, izraelité, je však v područí otroctví, a tak mu Hospodin pomáhá prostřednictvím Mojžíše, kterému vyjeví své jméno a věnuje zákon lásky, který je cesta ke sjednocení. Člověk však opět Boha odvrhuje i přes jeho důkazy lásky a kráčí dál bez něj. Stvořitel, poté, co posílal své proroky a krále tedy posílá i svého Syna, abychom byli syny a ne otroky: „*A tak už nejsi otrok, nýbrž syn, a když syn, tedy z moci Boží i dědic.*“ (GALATSKÝM 4,7) Zde se počíná naše spasení: „*V tom se ukázala Boží láska k nám, že Bůh poslal na svět svého jediného Syna, abychom skrze něho měli život. V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako oběť smíření za naše hříchy. Milování, jestliže Bůh nás tak miloval, i my se máme navzájem milovat. Boha nikdy nikdo neviděl, ale jestliže se milujeme navzájem, Bůh v nás zůstává a jeho láska v nás dosáhla svého cíle.*“ (1. LIST JANŮV 4,9–12)

V jeho Synu – Kristu, vidíme láskyplnost Pána, jenž krácel dobrovolně vstříc své smrti a jeho vzkříšením nad ní zvítězil.

Jeho krev nás vykoupila z našich hříchů a obnovila smlouvu mezi Bohem a lidstvem: „*Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: „Tento kalich je nová smlouva, zpečetěná mou krví; to číňte, kdykoli budete pít, na mou památku.“*“ (1. KORINTSKÝM 11,25)

Vyvrcholením spásy se tak stává Boží Syn. Toto vyvrcholení si při bohoslužbě připomínáme, aby nás proměnilo, očistilo a zaplnilo přítomností Ducha svatého.

2.4.3 Boží království

Boží království úzce souvisí se spásou a vzkříšením. Představuje v sobě Boží panování, jak o tom hovoří žalm: „*Hospodin kraluje! Zajásej, země, raduj se, ostrovů množství!*“ (ŽALM 97,1) Je to skutečnost, kdy Bůh vládne nad světem i člověkem a plně projevuje své Božství. Dle biblického svědectví si Bůh svolává svůj národ a prostřednictvím tohoto národa káže spasení a soudy nad všemi lidmi. (NOVOTNÝ, 1956, s. 351)

Před Kristem se touha po Božím království objevuje ve Starozákonních smlouvách. V celém Orientu byl vládce či panovník brán jako posel božstva a tento koncept Starý Zákon přejal, leč v souvislosti s Bohem jediným.

Krátce poté, co se v Kannánu usadili Izraelité, se objevuje vize Boha, co by krále. Tato vize zobrazuje vztah Boha k jeho lidu: „*Izraelští muži požádali potom Gedeóna: „Bud' naším vladařem, ty i tvůj syn i vnuk, protože jsi nás vysvobodil z rukou Midjanců.“ Ale Gedeón je odmítl: „Nebudu vaším vladařem, ani můj syn nebude vaším vladařem. Nad vámi bude vládnout Hospodin!*““ (SOUDCŮ 8,22–23)

Hospodin žádal, aby jeho lid uznal jeho královskou moc zachováním Zákona. Vládce Izraelitů byl prostředníkem mezi Bohem a jeho lidem a měl být jeho nástrojem, a to včetně dodržování Boží smlouvy. Tato smlouva však byla několikrát porušena, a proto museli proroci upozorňovat na to, že pozemské království je v podřízenosti Božímu.

Radikálním rozkolům izraelských panovníků s Bohem je připisována tragická historie tohoto národa. Jediný panovník, který přirostl Bohu k srdci – byl David.

Proroci poté ohlašovali Boží tresty: „*Nyní se už nikdy nevyhne meč tvému domu, protože jsi mnou pohrdl a vzal jsi Chetejci Urijášovi ženu, aby ti byla manželkou. Toto praví Hospodin: Hle, já způsobím, aby proti tobě povstalo zlo z tvého domu. Před tvýma očima vezmu tvé ženy a dám je tomu, kdo je ti blízký; ten bude s tvými ženami spát za bílého dne.*“ (2. SAMUELOVA 12,10–11)

Také Danielova apokalypsa zvěstuje Boží království. Politické říše jsou zde znázorněny jako čtyři šelmy, proti které stojí symbolická postava Syna člověka, jenž předznamená soud a Jeho budoucí království a království Jeho lidu: „*Daniel řekl: „Viděl jsem v nočním vidění, hle, čtyři nebeské větry rozbouřily Velké moře. A z moře vystoupila čtyři veliká zvířata, odlišná jedno od druhého. První bylo jako lev a mělo orlí křídla. Viděl jsem, že mu byla křídla oškubána, bylo pozvednuto od země a postaveno na nohy jako člověk a dáno mu lidské srdce. Hle, další zvíře, druhé, se podobalo medvědu. Bylo postaveno tváří k jedné straně. Mělo v tlamě mezi zuby tři žebra a bylo mu řečeno: ‚Vstaň a hojně se nažer masa!‘ Potom jsem viděl, hle, další zvíře bylo jako levhart a mělo na hřbetě čtyři ptačí křídla. Bylo to zvíře čtyřhlavé a byla mu dána vladařská moc. Potom jsem v nočním vidění viděl, hle, čtvrté zvíře, strašné, příšerné a mimořádně mocné. Mělo veliké železné zuby, žralo a drtilo a zbytek rozšlapávalo svými nohama. Bylo odlišné ode všech předešlých zvířat a mělo deset rohů. Prohlížel jsem rohy, a hle, vyrostl mezi nimi další malý roh a tři z dřívějších rohů byly před ním vyvráceny. Hle, na tom rohu byly oči jako oči lidské a ústa, která mluvila troufale. Viděl jsem, že byly postaveny stolce a že usedl Věkovitý. Jeho oblek byl bílý jako sníh, vlasy jeho hlavy jako čistá vlna, jeho stolec – plameny ohně, jeho kola – hořící oheň. Řeka ohnivá proudila a vycházela od něho, tisíce tisíců sloužily jemu a desetitisíce desetitisíců stály před ním. Zasedl soud a byly otevřeny knihy. Tu jsem viděl, že pro ta troufalá slova, která roh mluvil, viděl jsem, že to zvíře bylo zabito, jeho tělo zničeno a dáno k spálení ohněm. Zbylým zvířatům odňali jejich vladařskou moc a byl jim ponechán život do určité doby a času.*“ (DANIEL 7,2–13)

„Království, vladařská moc a velikost všech království pod celým nebem budou dány lidu svatých Nejvyššího. Jeho království bude království věčné a všechny vladařské moci ho budou uctívat a poslouchat.“ (DANIEL 7,27)

Království, v němž bude vysvobozený lid, kterému dá Hospodin řád, a to včetně toho, že přinese nové nebe a novou zemi. (NOVOTNÝ, 1956, s. 351–352) Tím došlo ke konečnému zvratu v dějích Božích s lidmi, konečné spáse a vládě Boží.

Pro Boží království, které potvrzoval Boží Syn Kristus, není snadné najít jednotnou a přesnou definici, leč uskutečňuje ho ve smyslu duchovním. Jeho blízkost oznámil po Jeho křtu v Jordáně: *„Naplnil se čas a přiblížilo se království Boží. Čiňte pokání a věřte evangeliu.“ (MAREK 1,15)*

Ježíš užíval pojem Boží království k označení eschatologického nového věku. Bylo pro něj *„[...] obnovený a věčný život. Proto Ježíš mluvil o Božím království v budoucím čase, jako cíli, do něhož se v budoucnosti vejde, a spojuje je těsně se „skonáním věku“ a se vzkříšením z mrtvých.“* (NOVOTNÝ, 1956, s. 352)

Dle Krista patří Boží království všem, což potvrzoval tím, že lnul k lidem na okraji společnosti, odpouštěl hříchy a uzdravoval nemocné. Jestliže byl někdo posedlý, tak z něj vyhnal zlé duchy.

Základním aspektem pro dosažení Božího království je láska k Bohu i lidem. Boží království je identické s Kristem. (SBK, 1992)

2.5 Shrnutí křesťanské eschatologie

Leckomu se může v dnešní moderní době zdát, oběť Ježíše Krista nemá v současnosti místo. To je omyl, neboť „[...] člověk touží znovu nalézt činnou přítomnost bohů, žít v čistém, čerstvém a ‚silném‘ Světě, v takovém, jaký vzešel z rukou Stvořitele.“ (ELIADE, 1994, s. 64) Jeho utrpení na kříži je předobraz lidského fyzického utrpení, které lidé zažívají či v budoucnu prožijí. Choroby provází bolest a s ní přicházejí i příznaky smrti, jež je v naší blízkosti.

Tyto všechny jevy nás vybízí k uvědomění si skutečnosti, že ne vždy jsme schopni řídit naše životy, a poté k úzkosti a vnitřní bolesti. (RATZINGER, 2008, s. 65) Uvědomujeme si, že nejsme nesmrtelní, a že naše nesmrtelnost nebude naplněna ani ve vykonaném díle, nás může přivést k zoufalství. (RATZINGER, 2008, s. 101) Naše víra dokáže vytvořit ze strachu ze smrti pevnou naději bez trpkosti a pochyb. Jestliže budeme rozumní a snažící se v našich životech konat vše dobře, tak bude náš život naplněn v harmonii s Boží vůlí. Oprávněný strach ze smrti může mít jen ten, kdo nežil v souladu s Boží vůlí a nešel cestou Ježíše Krista. Tomu bude patřit druhá smrt při posledním soudu. Kniha zjevení nám odkrývá Boží plán. Plán, jenž je určen každé lidské bytosti: „On všechno učinil krásně a v pravý čas, lidem dal do srdce i touhu po věčnosti, jenže člověk nevystihne začátek ani konec díla, jež Bůh koná.“ (KAZATEL 3,11)

Mnoho lidí nechápe naši touhu po nesmrtelnosti, která je nám přirozená. Nechápu ji, poněvadž ji vnímají v kontextu s pokračováním těžkostí, které pociťují ve své nynější existenci, kdy je jejich nutkáním tyto jejich těžkosti skončit co nejdříve a již se nikdy nevracet ani k jejich záležitostem, co ještě nejsou dořešeny. Na každého se vztahuje láska Boha a křesťanská víra je vírou milosti, jež je toho důkazem. Do Božího plánu patří i soud, jenž odliší nespravedlivé od spravedlivých. Je zapotřebí přizpůsobit náš současný život naší touze být s Bohem. Tato naše snaha náš pozemský život nijak neochudí, ba právě naopak.

Naše chtění nalézat se u Boha, je důkaz, že chceme být vedeni tím, který nám vyjeví vše myslitelné, ale i to na co naše rozumové schopnosti nestačí.

Cesta k Bohu je „[...] je příkrá a plná nebezpečí, protože představuje ve skutečnosti obřad přechodu od profánního k posvátnému, tj. od efemérního a iluzorního k realitě a věčnosti, od smrti k životu, od člověka k božství.“ (ELIADE, 1993, s. 16) Už jenom pohled k nebi v nás vzbuzuje údiv, neboť „[...]nebeská klenba a pravidelný běh hvězd vzbouzejí v člověku představu skutečnosti, která má řád, je uspořádaná, plná světla a je v protikladu k nepořádku a temnotě, v nichž se odehrává náš život zde na zemi.“ (SBK, 1992, s. 153) Nejbližší spojenec lidstva a stvořitel je Bůh a ten nám projevuje bez rozdílu jeho milost a daruje spásonosnou oběť v podobě Božího Syna Ježíše Krista, v němž budeme znovuzrozeni, což je naše nejvyšší naděje.

3. FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE

Friedrich Wilhelm Nietzsche patří mezi nejuznávanější a nejoriginálnější myslitele devatenáctého století. Vytvořil si svou vlastní filozofii, která skoncovala se zděděnými a stále dokola tradovanými spekulacemi. Jeho učení přešlo v životní praxi. Podle Nietzscheho by měl každý člověk žít život tak, aby si ho kdykoliv přál prožít znovu, což je také stěžejní teze jeho myšlenky věčného návratu. (NIETZSCHE, 1992, s. 201) Filozofie Nietzscheho usiluje o přehodnocení všeobecně uznávaných lidských hodnot, kdy se lidská bytost vyvine v silnou, houževnatou, vznešenou a svobodnou osobnost, jež se neustále překonává a zodpovídá jen sama sobě. „*Mystická vysvětlení se považují za hluboká, pravdou však je, že nejsou dokonce ani povrchní.*“ (NIETZSCHE, 1992, s. 125) Jeho snahou je vnímat nejednoznačnost absolutních tvrzení, ale ne jejich úplné zavržení. Uvědomuje si lidské stereotypy a zevšeobecnění, jež nám usnadňují život, avšak poté je napadá, že jde o pouhou iluzi, kterou je zapotřebí problematizovat. Uvědomuje si, ale nástrahy, jež z přehodnocování plynou a obtížnost, která pramení z tohoto vnímání světa. „*Uznat nepravdu jako podmínku života: to ovšem znamená nebezpečným způsobem odporovat obvyklému hodnotovému cítění; a filosofie, která se toho odváží, se už jen tím staví mimo dobro a zlo.*“ (NIETZSCHE, 1996, s. 11) Nietzsche, ale nevidí ve zjednodušování jen negativa. „*Zhnusení malostí a triviálností vnuká odvahu k tvorbě. Je jejím základem a první předzvěstí.*“ (NIETZSCHE, 1996, s. 21) Pro život je důležitá nejednoznačnost, poněvadž by bez ní neexistoval.

Nietzscheho dílo je na první pohled nesystematické a nepřehledné. Je v něm zřejmá reflexe i kritika, prostřednictvím které je znám jako stavitel a bořitel či filosof kladiva. Friedrich Nietzsche má ve filozofii dvě tváře. Tvář pozorovatele, která je kritická ke společnosti a vůči době a tvář navrhovatele řešení. Popisuje realitu, popisuje její podobu, tak jak ji vidí a poté jak se bude podle něj vyvíjet.

Jeho myšlenky byly mnohdy špatně vyloženy a jeho pojetí bylo poté zneužito. Jedná se především o prosazování vůle k moci a vládu silnějších nad slabšími.

„Pro pochopení neuchopitelného a ojedinělého charakteru Nietzscheho myšlení je nesporně podstatné uvědomit si fakt, který je ve filosofii sám o sobě ojedinělý: umění bylo Nietzschemu vodítkem tak důležitým, že lze bez nadsázky říci, že jsme u něho svědky zrození filosofie z ducha umění.“ (KOUBA, 2006, s. 10)

Přínos Nietzscheho autor práce vidí především ve vymezení základních možností bytí ve světě. V tom, že evokuje realitu světa, kterou se autor práce pokusí na základě odborných pramenů zasadit do komplexního celku. Celku, který by mohl dát naší situaci jasnější podobu, poněvadž *„[...] jeho myšlení nutí objevovat dosud netušené souvislosti, ba nové dimenze naší vlastní situace v úzkém i nejširším smyslu.“* (KOUBA, 2006, s. 12)

Nietzsche nám pomáhá hledat nové cesty, které spatřoval v sebepřekonávání, odpovědnosti vůči sobě samému a odvaze bojovat sám se sebou, čímž je pro nás velmi inspirativní.

3.1 Smrt Boha – tedy smrt nesvobody člověka

Nietzscheho prohlášení Boha za mrtvého je pravděpodobně jedním z nejznámějších okamžiků jeho filozofie. *„Nietzsche sám sebe chápal jako nový počátek, který má v jeho osobě a v jeho myšlení zastávat něco, co je ve srovnání se vším dřívějším neslýchaně jiné.“* (SCHERER, 2005, s. 237)

Atheismus a jeho myšlenky, jež přineslo osvícenství, a dále francouzská revoluce daly možnost tomu, aby se nevěrectví v druhé polovině devatenáctého století stalo častým fenoménem. (NEŠPOR, 2006, s. 467) Atheismus stál před velkým problémem v podobě nárůstu nihilismu, který spodobňuje myšlenku, že jestliže není Bůh, tak nejsou ani žádné závazné a morální a jiné meze, a není tedy ani účelu a smyslu lidské existence.

Nietzsche to vnímal jako následek úmrtí Boha. To, co zdůvodňovalo a zastřešovalo morální zásady a dávalo společnosti pravidla a řád bylo totiž především náboženství.

„Co jsme to učinili, když jsme tuto zemi odpoutali od jejího slunce? Kam se nyní pohybuje? Kam se pohybujeme my? Pryč ode všech sluncí? Což neustále nepadáme? A neřítíme se zpět, do stran, vpřed, do všech směrů? Existuje ještě nějaké Nahoře a Dole? Nebloudíme nekonečnou nicotou? Neovanul nás prázdný prostor? Neochladilo se? Nepřichází neustále noc, stále více noci?“
(NIETZSCHE, 1992, s. 113)

Filozof a metafyzik Georg Scherer, jenž byl za zásluhy o římskokatolickou církev v roce 2001 papežem Janem Pavlem II. jmenován rytířem Řádu sv. Řehoře, k tomu dodává: *„Má na mysli Boha, který se ujal vlády syntézou metafyziky a křesťanství. Bůh je jméno shrnující přednostní postavení onoho světa a pohrdání tímto světem, vrchol a souhrn dosud platných hodnot. Je to Bůh všeho toho, co Nietzsche odmítá: životu nepřátelskou morálku, plnou resentimentu, slabost, jež se maskuje jako ctnost, soucit, který je schopen libovůle a krutosti. Bůh je pro Nietzscheho především jméno pro nesvobodu člověka.“*
(SCHERER, 2005, s. 240)

Boží slovo určovalo, co je hříchem a co ne a z Boží vůle panovali také vládci a byly v provozu veškeré veřejné orgány. Smrtí Boha, také pro mnohé přestal existovat posmrtný život, jenž měl napravit nepravosti a křivdy vznikuvší v životě pozemském. Smrt se tak prostřednictvím smrti Boha, stala bezcennou všední událostí a skončila možnost být branou k spravedlivosti. Smrt mohla dokonce být i osvobozením od trestu získaného na Zemi. Případně se stala branou k některé z forem shledání se s příbuznými, anebo prostřednictvím reinkarnace k další existenci na Zemi. Smrt, bez Boha, tak pozbyla statusu soudce, což přineslo širokou morální svobodu, kterou mnoho filozofů a ateistů nedokázalo unést. Filozofové i ateisté měli potřebu vše si rozumově zdůvodnit. Především stát, jejich existenci a její účel a mravnost. Smrt Boha sebou přinesla obrovské děsivé břemeno svobody. Bez Božské opory se vše hroutilo a ztrácelo na významu, i když to měl být přechod k novému způsobu hodnocení.
(KOUBA, 2006, s. 159)

„Přicházím příliš brzy,“ řekl potom, „ještě nenastal můj čas. Tato nesmírná událost [smrt Boha] je ještě na cestě a putuje, ještě nepronikla až k uším lidí. Blesk a hrom potřebují čas, světlo hvězd potřebuje čas, činy potřebují čas, i poté, co jsou vykonány, aby byly viděny a slyšeny. Tento čin je pro ně stále ještě vzdálenější než nejvzdálenější souhvězdí, – a přece je to jejich čin!“ (NIETZSCHE, 1992, s. 114)

Autor bakalářské práce by v kontextu s Nietzschem poukázal také na Dostojevského, který také prožíval svou krizi víry, i když od Nietzscheho odlišnou. Nietzsche nenáviděl svou dobu, poněvadž byla, dle jeho názoru, oslabena evangeliem a Dostojevskij ji proklínal z důvodu opačného. V jeho literární tvorbě ji zatracuje za odklon od evangelia, jehož vinou se dějiny řítí do nejhorší krize všech dob, do naprostého sebezničení. Viděl smrt Boha v lidských srdcích a popsal její tragické nejzazší hranice a formy, a to pravděpodobně ne bez spoluviny. Dostojevskij tak předpověděl proroka Nietzscheho. Nakonec se však postavil čelem proti ateismu a tuto změnu smýšlení zaplatil utrpením a tvrdým vnitřním bojem. Dostojevskij na rozdíl od Nietzscheho odolal pokušení považovat se za Boha, a nad černou zvěstí: „Bůh je mrtev“, tak zní Dostojevského chvalo zpěv na život v Kristu.

„Jestliže dříve mělo (odvozený) smysl vše, nyní jej nemá nic. Ztráta totálního smyslu se rovná totální ztrátě smyslu.“ (KOUBA, 2006, s. 147) Bůh a dosavadní člověk zemřeli společně. Lidé potřebovali hranice, meze a pevná pravidla, což vedlo k novým teoriím, a to ať politickým či filozofickým: *„Jaké slavnosti pokání, jaké posvátné hry budeme muset vynalézt? Není na nás velikost tohoto činu příliš velká? Nemusíme se sami stát bohy, jen abychom jej byli hodni?“* (NIETZSCHE, 1992, s. 113–114) Nietzsche, věděl, že cesta od církve a náboženství povede k dalším a dalším tezí a myšlenkám. Lidé tak v devatenáctém století určují, co je dobré a co zlé a vrhají se k dalším konstrukcím, novátorským idejím atd.

Tento čas měl však být, dle Nietzscheho pouze mezistavem, jaký má být překonán příchodem „nadčlověka“.

Autor práce považuje za nutné připomenout, jak byl pojem „nadčlověk“ zneužit.

Nietzsche usiloval o lepšího člověka, a tato jeho myšlenka nezůstala bez odezvy. Vybraní Němci, když viděli, že jejich krajan píše o národu nadlidí, považovali sebe za tento národ. Nietzsche zpočátku hovořil o tom, že Evropa slábně, a tudíž je zapotřebí, aby se vyšší lidé vzepřeli a vyhlásili válku davu. To vedlo ke zvrácenému „experimentu“ ze strany nacistů vedených Adolfem Hitlerem. Nietzsche používal tvrdá slova, avšak na takové zvěrstvo, jež se událo za druhé světové války, by nepřistoupil. Zdůrazňoval, že zdravá společnost musí stát na silně a zdravě konsolidované průměrnosti a že je zapotřebí všech vrstev společnosti.

3.1.1 Nietzsche a božstva

„Zovu křesťanství jedinou velikou kletbou, jedinou velikou nejvnitřnější zkažeností, jediným velikým instinktem pomsty, jemuž není prostředku dost jedovatého, tajného, podzemního, dosti malého, – zovu je jedinou nesmrtelnou poskvrnou lidstva... A počítáme čas podle onoho dies nefastus, jímž se počalo toto dopuštění osudu, – podle prvního dne křesťanství! – Proč ne raději podle jeho dne posledního? – Podle dneška? – Všechny hodnoty přehodnotit!...“
(NIETZSCHE, 2001, s. 105)

Jak lze odvodit z citace, tak Nietzsche s křesťanským učením nesouhlasil a cítil k němu často nespravedlivý odpor. Církvi i křesťanství upíral právo na existenci. Křesťanství pro něj bylo vtělenou mstivostí (resentimentem) proti všemu, co pro něj bylo na tomto světě velké. To vše vyrostlo z jeho osobní náboženské krize, z časné ztráty víry.

Raději se ve svých vizích o bozích odevzdával antice, kdy bozi vycházeli z představ skutečného světa. *„Tady si člověk poprvé dopřál individuálnost, tady poprvé ctil práva individuí. Vynalézání bohů, heroů a nadlidí všeho druhu jakož i pololidí nebo podlidí, trpaslíků, víl, kentaurů, satyrů, démonů a d'áblů bylo nedocentelnou přípravou k ospravedlňování egoismu a suverenity jednotlivce: svobodu, kterou člověk dopřával jednomu bohu vůči ostatním, poskytl nakonec sám sobě vůči zákonům, mravům a sousedům.“* (NIETZSCHE, 1992, s. 132)

Byli to bohové, v jejichž božskosti bylo přítomno dobro i zlo jako v lidech a projevovala se nikoliv v nadpřirozenosti, nýbrž v jejich moci. (KOUBA, 2006, s. 160–162) Antický svět se tedy, podle Friedricha Nietzscheho, snažil objevit principy božství v lidech, kdežto v křesťanství je člověk bezmocný hříšník, kdy vykoupení a spása jsou darem od Boha. Existence více bohů, jaké si lidé vytvářeli na základě svých potřeb, vyjadřovala čínorodou a kreativní lidskou existenci. To, že se bohové tolerovali, se promítalo i do lidských životů. Lidem to dávalo svobodu a nezávislost a umožňovalo jejich rozvoj a čínorodost. Jeden bůh, který nepřipouští ostatní, a z kterého vychází pro všechny platný jeden zákon, ten který určuje chování člověka a přístup k jeho životu, zároveň omezuje jeho rozvoj a ničí jedinečnost člověka. (NIETZSCHE, 1992, s. 121–122)

Pro Friedricha Nietzscheho je křesťanský koncept Boha úpadkový. Je to bůh nemocných a slabých, pro které je křesťanství pomocí. Podle něj je nezbytné, aby člověk uvažoval sám a neuvažoval o sobě jako o nástroji: „*Morálka vede jednotlivce, aby byl funkcí stáda a jen jako funkce si přikládal hodnotu.*“ (NIETZSCHE, 1992, s. 119) Nietzsche tvrdí, že člověk žije v možnostech, kdy nejde o to, zdalipak se rozhodneme mezi dobrem a zlem, ale mezi možnostmi, kdy každá z nich obsahuje prvky zla i dobra. (KOUBA, 2006, s. 78)

Křesťanství tedy odmítal, poněvadž soucítí se slabými, čímž se staví do pozice potírače samotného života, kdy devastuje přirozené lidské pudy, jež mají vést k touze po moci a zvyšování síly a tudíž je špatné. Křesťanství potírá životní energii lidstva, což vede k úpadku jeho vývoje. (NIETZSCHE, 2001, s. 8–11)

Křesťanské učení posmrtný život nezaručuje. Jediná šance je vykoupení a jediný, kdo může člověka spasit je Bůh. Věčný život je považován za ten jediný pravý, a aby ho člověk dosáhl, musí žít podle evangelia, které přijme. Člověk by měl svůj pozemský život přizpůsobit životu dalšímu, následujícímu, což je podle Nietzscheho, protikladný výklad světa, který znehodnocuje přirozený lidský život. (KOUBA, 2006, s. 128–132) „*Touha po transcendenci, zásvětí a po Boží opoře je podle něho výrazem dekadence vůle, jež vede k tomu, že člověk se vzdává svých možností a mění se ve „velblouda“, který na sebe bere břemeno cizí nadvlády, Boha.*“ (SCHERER, 2005, s. 241)

V otázce posmrtného života se Nietzsche obrací opět k antickému světu, kdy se člověk mohl s bohy setkávat v jejich různých podobách, prostřednictvím různých jevů v jeho každodenním životě. Národy formovaly svá božstva jako představitele určitého ideálu, kteří měli dobré i špatné stránky a původ v pozemské existenci. (KOUBA, 2006, s. 159–161)

Zajímavé je Nietzscheovo vnímání Ježíše Krista. Jeho osobnost takřka láskyplně uznává a jemně psychologicky chápe. (NIETZSCHE, 2001, s. 108) Dle Nietzscheho byl Ježíš ničitelem morálky, poněvadž, kde se vynášely soudy, tam se stavěl proti soudcům. „*Nietzsche tu samozřejmě nemyslí jen na překročení a relativizování určitého zákona či kodexu, např. židovské tóry s její formalistickou kazuistikou, nýbrž na naprosté zpochybnění jakéhokoli obecně platného řádu, na radikální zrušení hranic mezi dobrým a zlým. Fundamentem opravdu důsledného zničení morálky může být Ježíšovo poselství proto, že je pochopeno jako poselství o jednotě člověka a boha. Tato božská přítomnost, neexistence "hříchu", který člověka a boha odděluje, je pro Nietzscheho klíčem k evangeliu v původním smyslu*“ (KOUBA, 2006, s. 121) Nietzsche Ježíše považuje za svobodného ducha a má „*k Ježíšovi celkově pozitivní vztah, byť byly jeho výhrady sebezásadnější, neboť na Ježíšově osudu se přes (nebo právě pro) jeho jednostrannost vyjevuje zcela nezastřeně tragická povaha bytí ve světě. Zakladatelem křesťanského hnutí, na něž Nietzsche tak rozhořčeně útočí, se stal až apoštol Pavel, symbolizující v Nietzscheových očích základní posun, ke kterému došlo vlastně u všech Ježíšových učedníků: protože nedokázali unést paradoxní spojení věčnosti a smrti, upjali se k víře v Kristovo zmrtvýchvstání a vítězství.*“ (KOUBA, 2006, s. 123)

Podle Nietzscheho se nám tedy obraz Krista dochoval do dnešních dnů hodně zkreslený, a to především vinou Pavla.

Dle Nietzscheho dal právě Pavel křesťanství podobu nedorozumění a iluzí, tím, že: „*pod vlivem pohanských mýtů vytrhl jednotlivce z lidu, dějin a světa a vyhlásil navzdory každodenní zkušenosti přítomnost spásy*“ (KOUBA, 2006, s. 123), jež proti sobě staví víru v Ježíše a Ježíšovo poselství.

Nietzsche se domníval, že Pavel potřeboval smrt Ježíše, poněvadž „*bez vzkříšení by nebylo víry v Krista, nebylo by ani církve; pro Ježíšovy následovníky tvoří poselství o vítězném vzkříšení jádro celého evangelia.*“ (KOUBA, 2006, s. 125)

Smrt Boha se objevuje v několika Nietzscheových dílech. Předzvěst smrti Boha se podle něj objevuje již u Platóna. Ten totiž v jeho učení staví, obdobně jako křesťanství, proti pozemskému životu „svět idejí“ a tím pádem neuniká „posvátné lži“. Podle Nietzscheho by i záporné stránky života měly být námi přijímány a neměli bychom se jim za každou cenu snažit vyhýbat. „*Jakmile se člověk už nepovažuje za zlého, přestává zlým být.*“ (NIETZSCHE, 2004, s. 100) Měli bychom je vnímat i z jiných pohledů a v odlišných barvách.

3.1.2 Nietzsche a jeho dva hlavní koncepty morálky

Nietzscheho chápání dobrého a špatného, tedy morálka, s křesťanstvím úzce souvisí, a proto se o ní autor bakalářské práce zmíní. Špatnost se dle Nietzscheho rodí ze slabosti a dobro je vše, co v člověku budí pocit vznešenosti a vůli po moci.

Měli bychom se seznámit s morálními hodnotami v kontextu s jejich vývojem, jak nám radí Nietzsche. Nesobecké, nezištné a chvályhodné konání, jež přinášelo někomu prospěch, bylo považováno za dobré. Časem se z tohoto chování stal zvyk a tohle pojetí dobra upadlo v zapomnění. Nietzsche tvrdí, že je to pochybení, neboť silní a vznešení, tedy „dobří“, určovali co je dobré, a tudíž se tedy dobro nemusí nijak vztahovat na nesobeckost. Z etymologického aspektu je, dle Nietzscheho, šlechetné a vznešené „dobré“ a nízké a prosté naopak „špatné“. (NIETZSCHE, 2002, s. 16–20) Dobro je spjato se vznešeností a zlo s opovržením.

Nietzsche rozlišoval morálku především na dva základní typy, a to na morálku „panskou“ a morálku „otrockou“, které se liší mentalitou. „Panská“ se snaží odlišovat od ostatních, je aktivní a má sklony oddělovat se.

Člověk, jenž je vznešený, sám sebe percipuje jako určovatele či nejvyššího soudce hodnot, který necítí potřebu být okolím nějak schvalován. Je ho rysem je víra v sebe sama, statečnost, spontánnost, odpovědnost za své činy a překypující moc. (NIETZSCHE, 1996, s. 170) To však neznamená, že nutně musí být takový člověk krutovládce neschopný soucítit s ostatními. Tento člověk má plnou identitu. Skutečnosti a jejich kontexty nevnímají z pohledu služebníka, nýbrž jako něco co jim má sloužit a podporovat je v jejich tvorbě. Takový typ vládne empatií, ale způsobem, aby neztratil pohled svůj vlastní. Je pružný a celistvý a tvrdý. Umí upotřebit svou vůli a nezabývá se malichernými zbytečnostmi. Zbytečnost je v jejich nadhledu i smrt: „Často šli do hrobu s ironií – vždyť co se na nich dalo pohrbit?“ (NIETZSCHE, 2005, s. 26) Nebojí se názorů ostatních a ani se před nimi nesklání a svůj život nebere přehnaně vážně jako obyčejný člověk.

Člověk „otrocký“ je slabý, reaktivní a hledá naopak bezpečí ve sduřování. „Morálnost je stádní instinkt v jednotlivci.“ (NIETZSCHE, 1992, s. 119) Aby mohl čelit lidem „panské“ morálky musí být důvtipnější a podlejší. Nietzsche, i přestože proti „stádnímu instinktu“ vystupuje, si je vědom jeho nutnosti a v jeho kontextu vyzdvihuje pojem „slabosti“. Mezi její rysy patří především radikalita, poněvadž je jednodušší rychle něco odstranit nežli to zachovávat v dobré míře. „Otrockou“ morálku přesně určuje její odpor ke zlu, které chce vytrhnout i s kořeny. Jejím základním pilířem je bezpodmínečná abstrakce, která to co nemá – žádá, a proto se ohání bezpodmínečnými hodnotami a právem na to něco, co žádá.

Ten, kdo tedy podle Nietzscheho expanduje životem, je člověk „panský“. Toto jeho životní přetékání není možné u člověka krotce nesmělého, který něčemu podléhá a stává se neschopným nezávisle se rozhodovat. Takový člověk „*Nepatří sobě, může být jen prostředkem, musí být spotřebován, potřebuje někoho, kdo ho spotřebuje.*“ (NIETZSCHE, 2001, s. 86) V tom vidí Nietzsche pokles člověka, který přetrvává. Dle jeho názoru je důležité ocenění síly a moci rodící se ze vznešené morálky než-li pasivní existence v bezpečí stádní „otrocké“ morálky. (NIETZSCHE, 2002, s. 30)

Nietzsche vystupuje proti útlaku přirozenosti, lidských pudů a vůle a velebí morálku jednotlivce, jenž je činorodý a sám formuluje zákony.

3.1.3 Souhrn budoucnosti – „Nadčlověk“ a jeho idea

Podle Nietzscheho je „nadčlověk“ souhrn budoucnosti, v které člověk existuje úplně ze sebe samotného a není odkázán na žádné vyšší zákony a podstaty. „Nadčlověk“ vzniká smrtí „Boha“ a nutí člověka, aby vystoupil sám ze sebe, je to někdo kdo nebude bojovat s morálkou a přežitky minulosti, které Nietzsche spatřoval ve starých, okoralých představách o Bohu.

Nietzsche nám tím napovídá, že máme hledat Boží království v našich srdcích, že jde o stav srdce – „evangelickou praxi“. Evangelická praxe je Bohem sama o sobě. (KOUBA, 2006, s. 122) „[...] je třeba jednat, abychom se cítili »v nebi«, »věční« [...]“ (KOUBA, 2006, s. 122) v každém okamžiku.

„Nadčlověk je smysl země. Vaše vůle necht' dí: ,nadčlověk budiž smysl země!“ (NIETZSCHE, 1995, s. 10) Člověk, pro Zarathustru, není definitivním výsledkem a je pouze mezičlánkem a bude překonán jeho osudem. (NIETZSCHE, 1995, s. 264) Je cesta k cíli a nikoliv cíl samotný. Musí se neustále překonávat, neboť „Lidstvo má ustavičně usilovat o to, aby se z něj rodili velcí jedinci – to a nic jiného je jeho úkolem.“ (NIETZSCHE, 2005, s. 188) Ten, kdo o sebe nemá zájem, poměruje v tomto měřítku i okolní svět: „Kdo nechce vidět na člověku to, co je v něm vysoké, pátrá tím bedlivěji po tom, co je v něm nízké a povrchní a prozrazuje tím sám sebe.“ (NIETZSCHE, 1996, s. 185) Člověk musí mít o sebe zájem a pěstovat k sobě úctu, aby rozvíjel svou „vůli k moci“, kdy vůle k moci není hrubá, primitivní síla, nýbrž schopnost ustát veškeré životní nesnáze, ať už jsou jakékoliv.

Cesta k „nadčlověku“ vede skrze „panského“ člověka, o které se autor bakalářské práce již zmiňoval. Tento „panský“ člověk je překročen v oddílu „O veliké touze“ v knize „Tak pravil Zarathustra“. „Ne lidstvo, nýbrž nadčlověk je cílem.“ (NIETZSCHE, 2001, s. 108), avšak pozor: „Vyšší lidé nejsou pro Zarathustru „dost vysocí ani silní dost“. Proto pro něho nadčlověk zůstává „ono neúprosné, co ve mně mlčí“ Nadčlověk je pro Nietzscheho stín, sen, mlčení, tj.: ono zdravé „nad“ člověka je zcela jiné než všechna existující, disponovatelná a vyslovitelná skutečnost člověka.“ (SCHERER, 2005, s. 243)

„Nadčlověk“ je celistvý a nevládne mu nic vyššího než-li je on sám. Nemá v sobě žádné nedostatky, které by musel překonat. Nemá v sobě pověstného „ducha tíže“, jaký spočívá v: „[...] tradiční morálce a v jejím ustavičném zápase člověka s hříchem. Tento duch proměňuje člověka ve velblouda, který na sebe nechává trpělivě naložit všechno, co člověka dosud tížilo, tedy rozlišování dobra a zla, pokryteckou lásku k druhým, která podle Nietzscheho názoru člověku brání, aby snesl sám sebe, takže těká u druhých. Duch tíže však znamená také všechno "vnitřní" u člověka, co "se podobá ústřici, neboť je to odporné a kluzké a těžce uchopitelné".“ (SCHERER, 2005, s. 242) Samozřejmě, že něco z toho v sobě má i člověk vyšší, nicméně Nietzsche touží po bytosti, která za sebou nechá všechna omezení. „Nadčlověk“ je pro něj naděje a předmět touhy, nesmírný osvoboditel velké lásky a tvůrčí duch. Také pro něj zůstává bezejmenným, kterému až budoucí generace najdou jméno. Jde v podstatě o dokonalou lidskou bytost, o její čistý odraz, jenž už není člověk, kterého řídí vůle k moci, jež je v podstatě nejvyšší živoucnost. (SCHERER, 2005, s. 242–243)

„Nadčlověk“ se objevuje ve dvou knihách Friedricha Nietzscheho. „Tak pravil Zarathustra“, kde je jeho koncept pojat v mohutné básnické formě, a potom dále v knize „Vůle k moci“, kde tento filozof rýsuje originálními aforismy obraz budoucího člověka. Snad ani už ne člověka, nýbrž bytosti silné duší a duchem, oproštěné od zastaralých hodnot a doktrín, jež si přehodnotila, pro své účely a cíle.

3.2 „Smrt“ smrti – věčný návrat téhož

V souvislosti s věčným životem by autor bakalářské práce rád představil Nietzscheho nauku o věčném návratu téhož. Věčný návrat téhož zvěstuje stejně jako „nadčlověka“ Zarathustra. Tento Nietzscheův koncept filozofie je dodneška předmětem mnoha otázek a zpočátku byl brán za žertovnou podružnost, leč ve skutečnosti představuje vrchol jeho filozofie. (SCHERER, 2005, s. 238) Opírá se o víru v cyklický běh času. Jde o myšlenku, že se vše bude nanovo opakovat přesně tím způsobem, jako se již událo.

Tento koncept jeho filozofie Nietzsche představuje v knize Radostná věda, kdy démon oznámí člověku skutečnost, že si jeho život, jaký doposud žil, prožije ještě nespočetněkrát ustavičně stále dokola bez jediné odchylky. (NIETZSCHE, 1992, s. 201) Nietzsche se zde zabývá reakcí člověka na tuto skutečnost, jenž může reagovat buďto pozitivně s ohromnou radostí či negativně, dokonce až přímo zoufale. Nietzsche souhlasně přikyvuje tomuto démonovi, čímž vyjadřuje jeho spokojenost s životem a touhu po něm, čímž mu přiznává jeho ohromnou cenu. Hluboká láska k životu, tak dává víru ve věčný život. Nietzsche, tak vymýšlí nový pojem věčného života, kdy: „[...] tuto věčnost spojuje s časem a tím s konečností a vrací ji ze „zásvětna“ na tuto zemi.“ (SCHERER, 2005, s. 239), a to především ve třetím dílu spisu „Tak pravil Zarathustra“ v kapitole „O vidění a hádance“, kdy se Zarathustra při výstupu do hor pře s duchem tíže a nakonec mu pokládá hádanku, doufaje, že tím vyhraje.

Hádanka hovoří o bráně, kde se setkávají dvě cesty. Cesta věčnosti budoucnosti a cesta věčnosti minulosti. Hovoří se zde tedy o dvou věčnostech, které ústí v „Okamžik“ jak je nadepsáno nad branou. „*Tímto pojetím chce Nietzsche překonat obvyklé chápání času.*“ (SCHERER, 2002, s. 246) Minulost a budoucnost jsou tedy v každém okamžiku zauzleny a minulost se stává budoucností a naopak. Věčnost je tedy samotný čas, který je kruh a člověk by ho měl přijmout včetně stále se vracejících radostí i útrap jako poté Zarathustra, i přestože byl zklamán, že se bude vracet i vše slabé a špatné. Nietzsche tím, že udělal každý okamžik věčný, smrt ošálil. Není věčný svým trváním, nýbrž nekonečným opakováním. Uzavřel smrt do kruhu opakující se historie.

4. PALIATIVNÍ MEDICÍNA KONTRA EUTHANASIE

4.1 Metodika

Průzkum je zaměřen na postoje dnešní společnosti ke smrti, a to konkrétně ke smrti v kontextu s otázkami paliativní medicíny a euthanasie. Zjišťovali jsme zda-li se postoje respondentů utváří vzděláním, vírou či životními zkušenostmi. Cílem bylo vyšetřit jaký názor má široká veřejnost na bolest, smrt, paliativní medicínu a euthanasii.

Pro získání nejpočetnějšího vzorku respondentů si autor práce zvolil z řady výzkumných metod online dotazník. Důvodem byla možnost položení souboru dotazů většímu počtu respondentů a zachování jejich anonymity, jež vylučuje možnost zneužití proti jednotlivým respondentům. Celkem se zúčastnilo dotazníkového šetření 154 respondentů.

Webová stránka dotazníku:

<http://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/postoje-dnesni-spolecnosti-k/>

Byly stanoveny tyto hypotézy:

1. Vzdělání a víra ovlivňují názor na aktivní euthanasii.
2. Nadpoloviční část respondentů má největší strach z fyzické bolesti, i přestože „*primární motivační silou k euthanasii je však bolest emoční.*“ (PECK, 2001, s. 90)
3. Nadpoloviční část respondentů názor na euthanasii neovlivní informace o existenci paliativní medicíny.

4.2 Konstrukce dotazníku

Autor bakalářské práce vytvořil vlastní strukturu dotazníku. Dotazník obsahuje celkem 15 otázek. Otázky byly sestaveny na základě teoretické části bakalářské práce. Otázky jsou jasně formulované a stručné.

Srozumitelnost byla ověřena předvýzkumem, jenž měl odhalit slabiny a nejasnosti ve formulaci otázek. Předvýzkumu se zúčastnilo 12 respondentů a následně bylo zjištěno, že se neorientují v pojmech souvisejících s paliativní medicínou. Především v pojmech jako jsou aktivní euthanasie, paliativní medicína a bolest duchovní, sociální a emoční. Především proto se autor práce snažil tyto pojmy v dotazníku vysvětlit.

4.3 Výsledky dotazníku

Realizovaný způsob přinesl následující objektivní výsledky:

Otázka č. 1: Jaké je vaše pohlaví?

muž   žena

Graf 1: Pohlaví respondentů

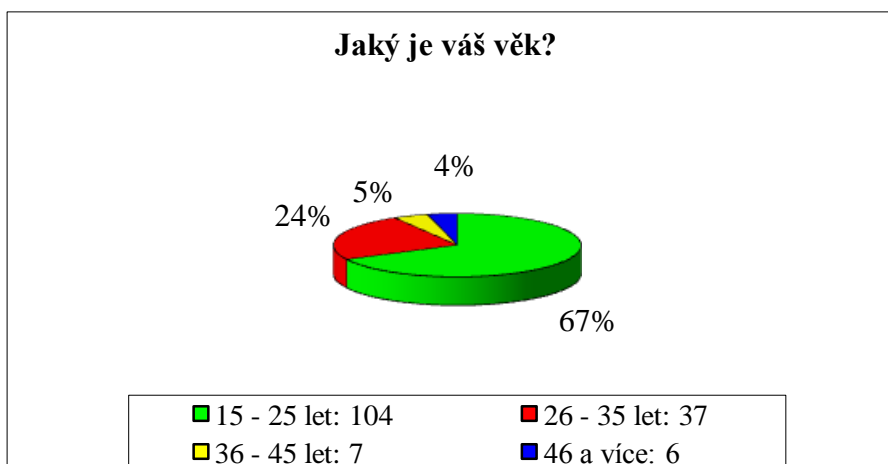

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 2: Jaký je Váš věk?

15–25 let   36–45 let
26–35 let   46 a více

Graf 2: Věk respondentů

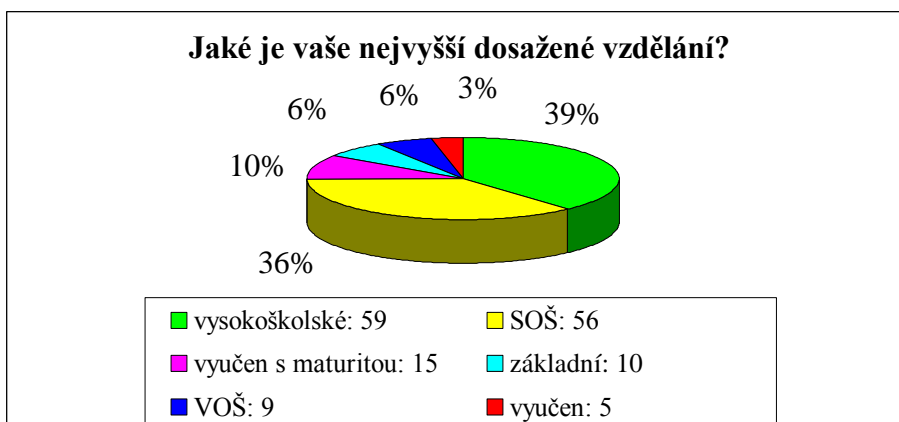

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 3: Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

základní   vyučen s maturitou   VOŠ
vyučen   SOŠ   vysokoškolské

Graf 3: Vzdělání respondentů

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 4: Jaké je vaše vyznání víry?

evangelík   protestant   jiné
ateista   katolík

Graf 4: Víra respondentů

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 5: Souhlasíte se zákazem aktivní euthanasie? (usmrcení člověka např. kvůli nesnesitelné bolesti a nevléčitelné choroby)

ano   ne   nevím

Graf 5: Zákaz euthanasie

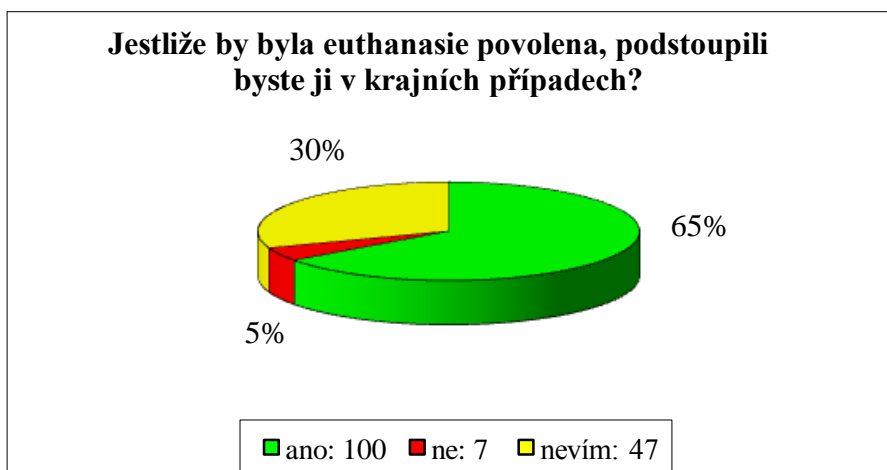

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 6: Jestliže by byla euthanasie povolena, podstoupili byste ji v krajních případech?

ano   ne   nevím

Graf 6: Ochota podstoupit euthanasii

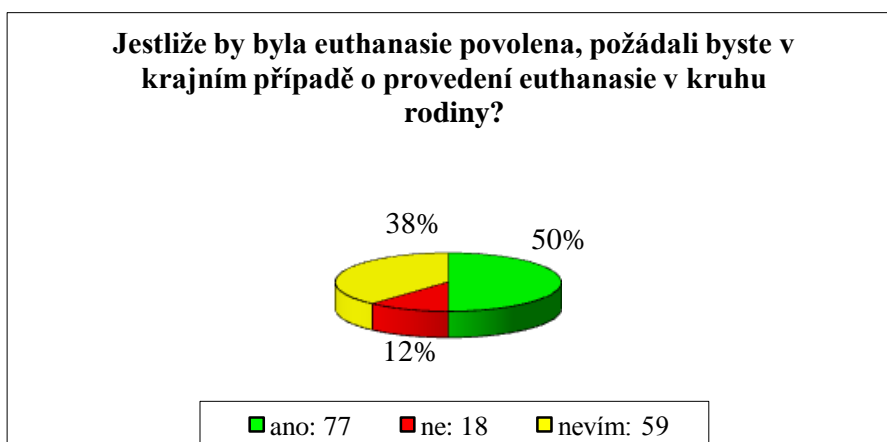

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 7: Jestliže by byla euthanasie povolena, požádali byste v krajním případě o provedení euthanasie v kruhu rodiny?

ano   ne   nevím

Graf 7: Euthanasie v kruhu rodiny

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

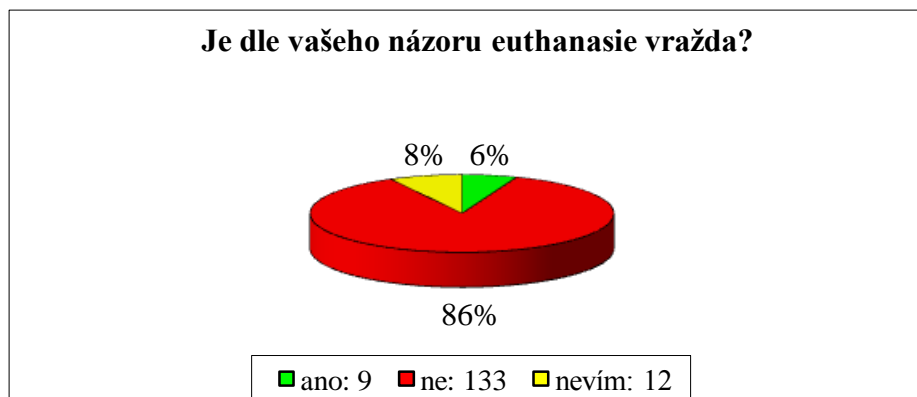
Otázka č. 8: Je dle vašeho názoru euthanasie vražda?

ano

ne

nevím

Graf 8: Postoje k euthanasii

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 9: Jaká bolest je pro vás snesitelnou?

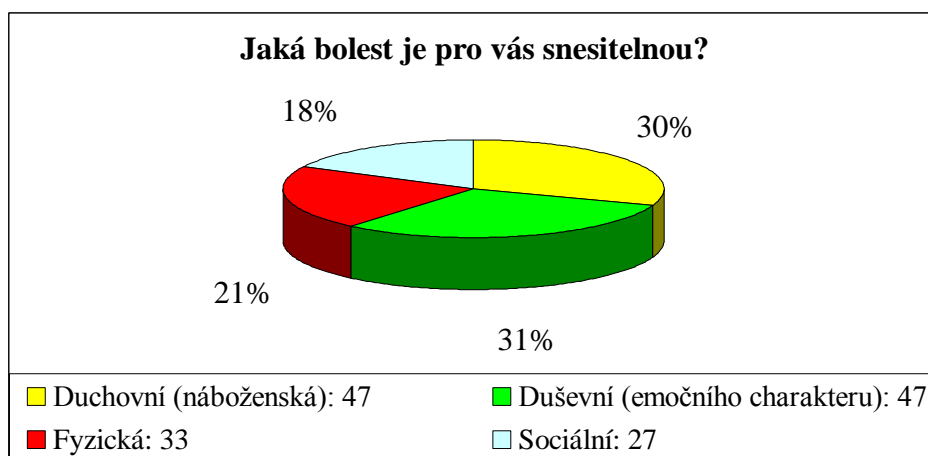
Duchovní (náboženská): utrpení, jež je často charakterizováno jako pocit ztráty smyslu, života, odcizení od sebe sama a strachem z neznáma;

Duševní (emočního charakteru): pocitový komplex, jenž obsahuje hněv, smutek, deprese, smlouvání, úzkost, prázdnotu a otupělost – duševní otřes;

Fyzická: intenzivní akutní nesnesitelná bolest;

Sociální: utrpení s předtuchou ztráty.

Graf 9: Snesitelnost bolesti

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 10: Která bolest by byla pro vás nesnesitelná?

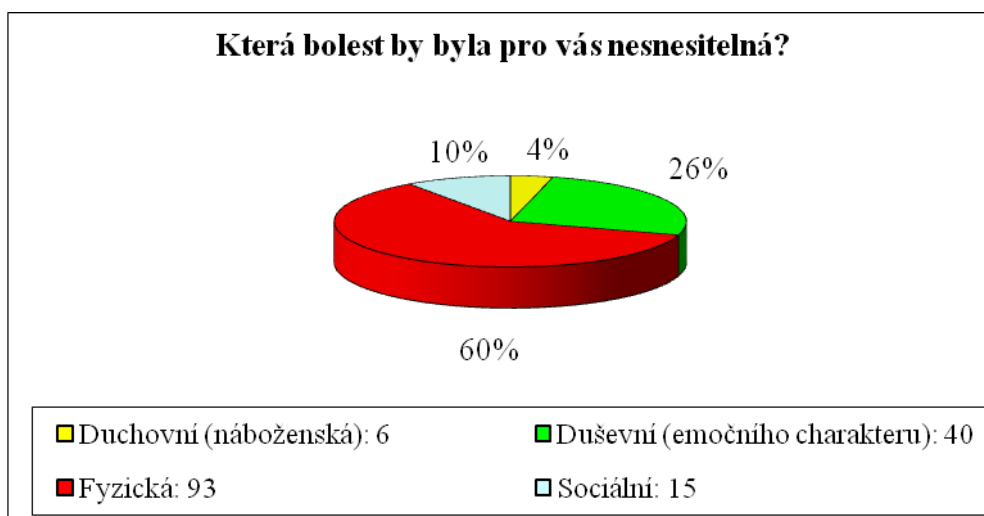
Duchovní (náboženská): utrpení, jež je často charakterizováno jako pocit ztráty smyslu, života, odcizení od sebe sama a strachem z neznáma;

Duševní (emočního charakteru): pocitový komplex, jenž obsahuje hněv, smutek, deprese, smlouvání, úzkost, prázdnotu a otupělost – duševní otřes;

Fyzická: intenzivní akutní nesnesitelná bolest;

Sociální: utrpení s předtuchou ztráty.

Graf 10: Nesnesitelnost bolesti

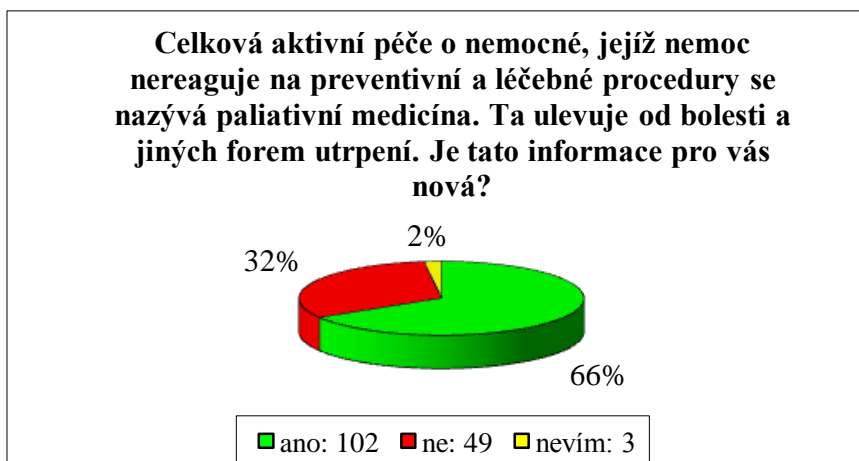
Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 11: Celková aktivní péče o nemocné, jejíž nemoc nereaguje na preventivní a léčebné procedury se nazývá paliativní medicína. Ta ulevuje od bolesti a jiných forem utrpení. Je tato informace pro vás nová?

ano   ne   nevím

Graf 11: Paliativní medicína

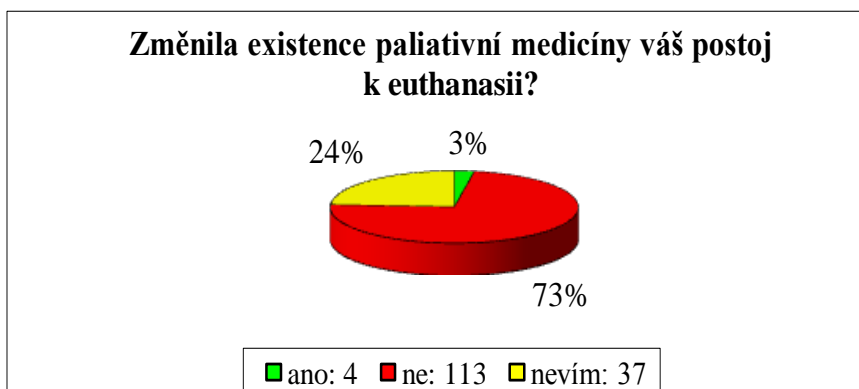

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 12: Změnila existence paliativní medicíny váš postoj k euthanasii?

ano   ne   nevím

Graf 12: Paliativní medicína versus euthanasie

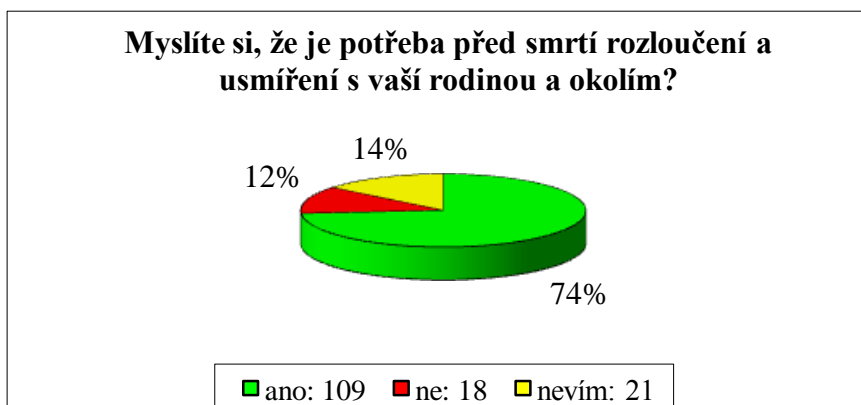

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 13: Myslíte si, že je potřeba před smrtí rozloučení a usmíření s vaší rodinou a okolím?

ano   ne   nevím

Graf 13: Hodnota usmíření

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

Otázka č. 14: Domníváte se, že léky lze zmírnit bolest nemocných?

ano   ne   nevím

Graf 14: Důvěra v léčiva

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

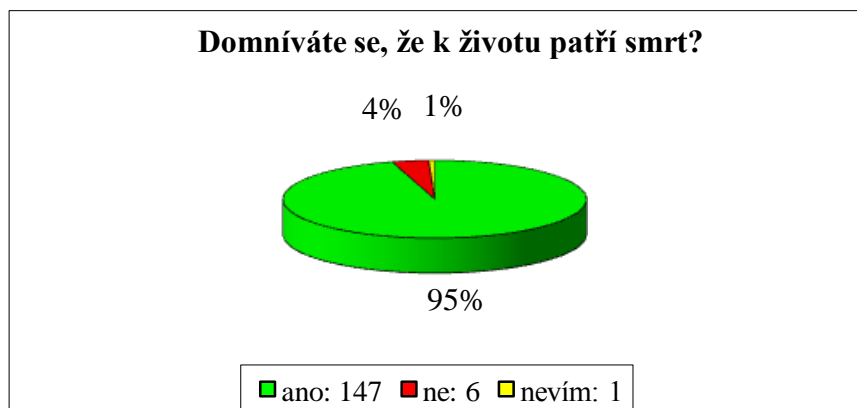
Otázka č. 15: Domníváte se, že k životu patří smrt?

ano

ne

nevím

Graf 15: Tabuizace smrti

Zdroj: viz. výsledky dotazníkového šetření; vlastní zpracování

4.4 Výsledky průzkumu

Vyhodnocení hypotéz:

Hypotéza č. 1: Vzdělání a víra ovlivňují názor na aktivní euthanasii.

Pro zpracování této hypotézy byly použity otázky:

Otázka č. 3: *Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?*

Otázka č. 4: *Jaké je vaše vyznání víry?*

Otázka č. 5: *Souhlasíte se zákazem aktivní euthanasie? (usmrcení člověka např. kvůli nesnesitelné bolesti a nevyléčitelné choroby)*

Otázka č. 8: *Je dle vašeho názoru euthanasie vražda?*

Autor bakalářské práce pro tuto hypotézu sloučil věřící respondenty do jedné skupiny. Záporně se k otázce: *Souhlasíte se zákazem aktivní euthanasie?* postavilo 75 % ateistů a 76 % věřících. Podobně tomu bylo i u otázky: *Je dle vašeho názoru euthanasie vražda?*, kdy se záporně k otázce vyjádřilo 88 % ateistů a 84 % věřících.

V oblasti dosaženého vzdělání autor práce také rozdělil respondenty do dvou skupin. Se zákazem aktivní euthanasie nesouhlasilo: 74 % respondentů v první skupině se vzděláním: základním, středoškolským, středoškolským s maturitou a SOŠ a 76 % respondentů v druhé skupině se vzděláním: VOŠ a vysokoškolským. K otázce: *Je dle vašeho názoru euthanasie vražda?* se záporně vyjádřilo 86 % respondentů z první skupiny a 87 % respondentů z druhé skupiny. Výsledky nám překvapivě ukazují, že víra a vzdělání nemá v dnešní společnosti ve vztahu k euthanasii dogmatický charakter.

Na základě analýzy odpovědí můžeme konstatovat, že hypotéza č. 1 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 2: Nadpoloviční část respondentů má největší strach z fyzické bolesti, i přestože „primární motivační silou k euthanasii je však bolest emoční.“ (PECK, 2001, s. 90)

Pro zpracování této hypotézy byly použity otázky:

Otázka č. 9: *Jaká bolest je pro vás snesitelnou?*

Otázka č. 10: *Která bolest by byla pro vás nesnesitelná?*

Bolest je zkušenost každého člověka a každý ji vnímá individuálně. Na otázku: *Jaká bolest je pro vás snesitelnou?* odpověděla většina respondentů – bolest duchovní a duševní. Respondenti patrně opomenuli skutečnost, že smrtelně nemocný zpravidla nejvíce trpí osamocněním – izolací. Izolaci znamená každá vážná nemoc. Umírající je naprosto oddělen od světa zdravých. Potřebuje, aby ho někdo chápal a zajišťoval mu spojení se světem, z něhož je vyřazen. Tuto skutečnost si člověk uvědomí až mnohem později, kdy už nemůže smrt vytěšňovat ze svého života a má potřebu dát si „své věci“ do pořádku.

K otázce: *Která bolest by byla pro vás nesnesitelná?* se převážná většina respondentů vyjádřila, že bolest fyzická, což hypotézu potvrzuje. Respondenti si patrně neuvědomili, že by mohli trpět také v důsledku jejich okolí. Pro těžce nemocného může být nesmírně těžké zanechat na světě například malé nezaopatřené děti či milovanou osobu. Smrtelně nemocní se mohou dostat do paniky, tápání, úzkosti a trápení. Respondenti také z otázek vytěsnili skutečnost, že se smrtelná nemoc nevztahuje pouze na ně, ale i na jejich blízké, na kterých jim může záležet více než-li na sobě samém.

Na základě analýzy odpovědí můžeme konstatovat, že hypotéza č. 2 se potvrdila.

Hypotéza č. 3: Nadpoloviční část respondentů neovlivní názor na euthanasii informace o existenci paliativní medicíny.

Pro zpracování této hypotézy byly použity otázky:

Otázka č. 11: *Celková aktivní péče o nemocné, jejíž nemoc nereaguje na preventivní a léčebné procedury se nazývá paliativní medicína. Ta ulevuje od bolesti a jiných forem utrpení. Je tato informace pro vás nová?*

Otázka č. 12: *Změnila existence paliativní medicíny váš postoj k euthanasii?*

Otázka č. 14: *Domníváte se, že léky lze zmírnit bolest nemocných?*

Otázka č. 15: *Domníváte se, že k životu patří smrt?*

Ačkoliv se převážná většina respondentů vyjádřila k otázkám č.: 11, 14 a 15 kladně, tak i přesto se jejich názor, jak vyplývá z otázky č. 12, na euthanasii prostřednictvím informací o paliativní medicíně nezměnil.

Na základě analýzy odpovědí můžeme konstatovat, že hypotéza č. 3 se potvrdila.

Autor práce by rád upozornil na skutečnost, že mladí lidé ve věku 18–25 let (většina dotazovaných respondentů) vytěsňují smrt, poněvadž k uvědomění si vlastní pomíjivosti dochází až v průběhu života. (HAŠKOVCOVÁ, 2000) Výsledky výzkumu dokazují, že převážná většina respondentů nemá s bolestí a umíráním dostatečné zkušenosti a zajímavá by jistě byla slovní vyjádření respondentů.

ZÁVĚR

Tajemství smrti nejde přesně objasnit ani ho s definitivní platností pochopit. Avšak to nenaznačuje, že bychom se smrti a její problematice neměli věnovat. I přestože je zřejmá neproniknutelnost tohoto okruhu, tak považuje autor práce za přínos poctivě se této oblasti věnovat a pokusit se nalézat její smysl. Autor v bakalářské práci poukazuje na skutečnosti týkající se smrti, aby poskytl, alespoň základní orientaci v této oblasti. Smrt je negativní stránka naší jšoucnosti, a proto se tato práce pokusila podat příslib, že nemá poslední slovo.

Předkladatel bakalářské práce se v první kapitole pokusil smrt popsat z obecnějšího vědeckého pohledu, a to včetně pomoci bližním, jež je důvodem lidského života i života žitého pro Boha. Jestliže chceme chápat smrt a s ní spojené umírání, musíme začít ve službě bližním – umírajícím. Právě zde se nám totiž dává poznat smysl života i smrti, kterou poté začneme akceptovat i s jejími zápory. Naše pomoc a služba lidem nám pomůže pochopit životy naše vlastní.

Poté je v práci nahlédnuto na smrt optikou křesťanství, které si autor bakalářské práce vybral pro jeho eschatologickou jedinečnost. Smrt zasadil do kontextu Starozákonní a Novozákonní smlouvy. Pokusil se rozvinout její eschatologický rozměr, v němž zdůraznil hlavní a stěžejní motiv, kterým je vykupující smrt Božího Syna Ježíše Krista a jeho následné zmrtvýchvstání, jež nám přineslo naději na věčný život a návrat ztraceného ráje.

V poslední části práce je načrtnuta filozofie Friedricha Nietzscheho, coby protipólu křesťanství, kvůli jeho vnímání lásky (či sebelásky), smrti a věčnosti, kterým se pokusil nahradit náboženství a přistupovat ke smrti odlišným a pro něj moderním způsobem. Autor bakalářské práce zde poukazuje na Nietzscheho problematizování absolutních metafyzických ideálů, na kterých stály morální soudy. Nietzscheho „smrt Boha“ má dle autora práce zneklidnit nevěřící a povrchně nábožensky založené jedince. Má zproblematizovat ateismus a Boha. Nietzscheho kladivo v kontextu s křesťanstvím nechce bořit, chce spíše trosky, které se podle něj všude povalují, zcela nově stlouci dohromady.

Nietzsche odmítal Boha jako Boha, co by ničitele zdravého života, čili spíše jako Boha falešných lidských představ. Nietzsche hledal evangelium v původním smyslu. Nietzsche tento svůj boj vedl jen za tím účelem, aby vytvořil podmínky pro zdravý život, který má být totalitou bytí, jež odmítá určitost, usiluje o jednotu všech fenoménů a přitakává rozpornému životu. Učí nás, tak jako křesťanství, že život máme přijímat i s jeho tragičností, že dějinné střídání apollinského a dionýského živlu, kteří mezi sebou zápolí – je nezbytné. Nietzsche nás může inspirovat v tom, jak se snažil uniknout pokrytectví a omezeným prostorům kultury, v jeho touze vrátit člověku svobodu a smysl pro tragický osud a hodnoty utrpení a nesnází, z kterých se rodí ctnosti.

S jeho přehodnocováním hodnot vyvstalo mnoho otázek. Nietzscheho pohled na všeobecné ideály ukázal, že nejsou přesvědčivé takovou měrou, jak se všeobecně myslelo. Hlavně však práce poukazuje na Nietzscheovo vnímání smrti, kdy smrt podvedl a ošálil tím, že ji uzavřel do kruhu, z čehož vyplývá, že bychom i v tomto případě měli žít naše životy tak, abychom si je kdykoliv rádi zopakovali.

Nietzsche nám rozhodně otevřel nové horizonty, mohou být přínosné pro ty, kteří se věnují mocenským strukturám, nepoddajným individualitám, i těm, kteří prožívají krizi víry. To však neznamená, že z jeho myšlenek nemůže mít prospěch i běžný člověk, který hledá cestu ven ze zastaralých přežitků a negací postmoderní doby. Nietzsche nabízí cestu těm, kteří chtějí znát i jiné než rovnostářské teze. Nietzscheho dílo je plné pragmatických a racionálních rad a pouček. Autor bakalářské práce se domnívá, že Nietzsche mohl lék na svou rozervanost relativnem a absolutnem nalézt v Kristu, v němž jsou spojena.

Tato práce nezodpoví veškeré otázky smrti – ani nemůže – a ani člověka nezbaví nejistoty ze smrti vyplývající, ale nabízí dvě odlišná řešení, kdy smrt nemá poslední slovo. Přesvědčili jsme se, že smrt nás může přivést k tomu, abychom naplnili náš život láskou a z ní vyplývající nadějí na věčný život. A to ať v nekonečné radosti v bytí v Kristu, či nekonečné radosti v jeho cyklickém opakování zde na zemi, kdy hluboká láska k životu, tak dává víru ve věčný život.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ASSMANN, Jan. *Smrt jako fenomén kulturní teorie: obrazy smrti a zádušní kult ve starověkém Egyptě.* Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-514-3.

BOUCHAL, Milan. *Psychologie v lékařství.* Brno: Masarykova universita, 1993. ISBN 80-210-0641-2.

BOUBLÍK, Vladimír. *Člověk očekává Krista.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-271-4.

BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-059-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Thanatologie: Nauka o umírání a smrti,* Praha: Galén, 2000. ISBN 80-7262-034-7.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Lékařská etika,* Praha: Galén, 2002. ISBN 80-7262-132-7.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese.* Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche. Filozofická interpretace.* Praha: Oikoymenh, 2006. ISBN 80-7298-191-9.

NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie.* Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník.* Praha: Kalich, 1956. ISBN neuvedeno

NYTROVÁ, Olga. – PIKÁLKOVÁ, Marcela. *Etika a logika v komunikaci.* Praha: UJAK, 2007. ISBN 978-80-86723-45-7.

MACEK, Petr. *Kristův kříž jako poselství a poslání. Teologická reflexe.* 2006. roč. 12, č. 1. s. 51 – 59.

Katechismus katolické církve. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. – KACZMARCZYK, Stanislav. *Poslední úsek cesty.* Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-43-0.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Pastorální péče.* Praha: Oliva 2000, ISBN 80-85942-42-9.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Pozitivní psychologie.* Praha: Portál, 2004, ISBN 978-80-7367-726-8.

KUTNOHORSKÁ, Jana. *Etika v ošetrovatelství.* Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2069-2.

KRATOCHVÍL, Josef. *Úvod do filosofie.* Olomouc: R. Promberger, 1922. ISBN nevedeno

POKORNÝ, Petr. *Ježíš Nazaretský: Historický obraz a jeho interpretace,* Praha: Oikúmené, 2005. ISBN 80-7298-135-8.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby,* Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-748-1.

SKALICKÝ, Karel. *Zakládající událost křesťanství: Ukřižování a zmrtvýchvstání Ježíše Nazaretského.* Teologické texty, 2005. roč. 16, č. 3, s. 93.

SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet.* Praha 6: Ecce homo, 1995. ISBN 80-902049-2-9.

SVATOŠOVÁ, Marie. *Sociální práce s lidmi umírajícími v hospici.* **In** **MATOUŠEK, Oldřich.** – **KOLÁČKOVÁ, Jana.** – **KODYMOVÁ, Pavla.** *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi.* Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

VAŇKOVÁ, Vanda. – **STRNADOVÁ, Iva.** *Zředený život.* Praha: Somatopedická společnost, 2011. ISBN 978-80-904464-1-0.

VOKURKA, Martin. *Praktický slovník medicíny: 4000 lékařských termínů se srozumitelným výkladem.* Praha: Maxdorf, 1994. ISBN 80-85800-22-5.

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

ARIÈS, Phillipe. *Dějiny smrti díl 1: Doba ležících*. Praha: Argo 2000.
ISBN 80-7203-286.

CALLANANOVÁ, Maggie. **KELLEYOVÁ**, Patricia. *Poslední dary. Jak porozumět zvláštnímu vnímání a potřebám umírajících*. Praha 3: Nakladatelství Vyšehrad spol. s r.o, 2005. ISBN 80-7021-819-3.

CORETH, Emerich. *Co je člověk: základy filozofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2.

DAVIES, J. Douglas. *Stručné dějiny smrti*. Praha: Volvox globator, 2007.
ISBN 978-80-7207-628-4.

DELUMEAU, Jean. *Hřích a strach*. Praha: Volvox globator, 1998.
ISBN 80-7207-180-7.

ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-85795-11-6.

ELIADE, Mircea: *Mefisto a androgyn*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1997.
ISBN 80-86005-51-8

ELIADE, Mircea: *Iniciace, rituály, tajné společnosti: Mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-722-6901-1.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu*. Praha: ISE, 1993.
ISBN 80-85241-51-X.

FOUILLOUX, D. *Slovník biblické kultury*, Praha: Ewa edition, 1992.

ISBN 80-900175-7-6.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1995.

ISBN 80-7113-119-9.

GUARDINI, Romano. *O posledních věcech. Křesťanské učení o smrti, posmrtné očištění, vzkříšení, soudu a věčnosti*. Řím: Křesťanská akademie, 1972,

ISBN neuvedeno.

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky. Polemika*. Praha: Aurora, 2002.

ISBN 80-7299-048-9.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ranní červánky*. Praha: Aurora, 2004.

ISBN 80-7299-077-2.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo*. Praha: 1996. ISBN 80-85974-12-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Friedrich Nietzsche*. Olomouc: Votobia, 2001. ISBN 80-7198-473-6.

NIETZSCHE, Friedrich. *My filologové*. Praha: Oikoymenh, 2005.

ISBN 80-7298-126-9.

NIETZSCHE, Friedrich. *Antikrist*. Olomouc: Votobia, 2001.

ISBN 80-7198-481-7.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Praha: Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0376-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc: Votobia, 1995.

ISBN 80-85885-79-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Nečasové úvahy*. Praha: Oikoymenh, 2005.

ISBN 80-7298-134-X.

MOODY, Raymond, A. *Život po životě*. Praha : Euromedia Group, 2005.

ISBN 80-242-1300-1.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O životě po smrti*. Turnov: Arica, 1992.

ISBN 80-900134-7-3.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O smrti a životě po ní*. Praha: Aquamarin,

1997. ISBN 80-901922-9-7.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O smrti a umírání*. Turnov: Arica, 1993.

ISBN 80-900134-6-5.

PECK, M. Scott. *Odmítnutí duše. Duchovní a lidské perspektivy*. Praha: Pragma,

2001. ISBN 80-7205-757-X.

RATZINGER, Joseph. *Bůh a svět*. Brno: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-628-X.

RATZINGER, Joseph. *Eschatologie. Smrt a věčný život*. Brno: Vyšehrad. 2008.

ISBN 80-85947-19-6.

SCHERER, George. *Smrt jako filosofický problém*, Kostelní vydří:

Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192.914-X.

VIRT, Guter. *Žít až do konce: etika umírání, smrti a eutanazie*. Praha: Vyšehrad,

2000. ISBN 80-7021-330-2.

SEZNAM INTERNETOVÝCH PRAMENŮ

<http://www.bibleserver.com/start>

<http://www.hospice.cz/slovník-pojmu> [citováno 12. ledna 2012]

<http://www.vyplnto.cz/realizovane-pruzkumy/postoje-dnesni-spolecnosti-k>

PŘIDALOVÁ, Marie. *Proč je moderní smrt tabu?* [online] [citováno 12. října 2011]. Sociologický časopis: Vol. 34. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998, No. 3: 347-361, ISSN 0038 0288 Dostupné z [www:<http://sreview.soc.cas.cz>](http://sreview.soc.cas.cz)

OPATRNÝ, A. *Pastorační péče o nemocné.* [online]. [citováno 12. prosince 2011]. Dostupné z:
<http://www.farnostcheb.cz/index.php?option=com_docman&task=doc_details&gid=322&Itemid=921. 2008>

VYSVĚTLIVKY ZKRATEK

KKC: Katechismus katolické církve

SBK: Slovník biblické kultury

SEZNAM GRAFŮ

GRAF 1: POHLAVÍ RESPONDENTŮ	74
GRAF 2: VĚK RESPONDENTŮ	75
GRAF 3: VZDĚLÁNÍ RESPONDENTŮ	75
GRAF 4: VÍRA RESPONDENTŮ	76
GRAF 5: ZÁKAZ EUTHANASIE.....	76
GRAF 6: OCHOTA PODSTOUPIT EUTHANASII	77
GRAF 7: EUTHANASIE V KRUHU RODINY	77
GRAF 8: POSTOJE K EUTHANASII	78
GRAF 9: SNESITELNOST BOLESTI.....	79
GRAF 10: NESNESITELNOST BOLESTI	80
GRAF 11: PALIATIVNÍ MEDICÍNA	81
GRAF 12: PALIATIVNÍ MEDICÍNA VERSUS EUTHANASIE	81
GRAF 13: HODNOTA USMÍŘENÍ.....	82
GRAF 14: DŮVĚRA V LÉČIVA	82
GRAF 15: TABUIZACE SMRTI.....	83

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: David Fridrich

Obor: SMK

Forma studia: Kombinované

Název práce: Smrt optikou křesťanství a pohledem „Antikrista“ – Friedricha Nietzscheho

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 79

Počet titulů české literatury a pramenů: 25

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 30

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PhDr. Olga Nytrová